

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાશાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

૨૬૩૪

જોન પરિચય શ્રેણી - ૨-૩



ભગવાન પાર્શ્વનાથ

સુનંદાબેન વંદારા



૧

મહેતા અને શ્રીમતી શારદાબહેન યુ. મહેતા

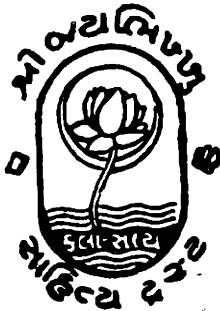
જૈનદર્શન-પરિચયશ્રેણી

શ્રેણી ૨ : પુસ્તક ૩

ભગવાન પાર્શ્વનાથ

લેખક

સુનંદાબહેન વોહોરા



શ્રી જયભિખ્ખુ સાહિત્ય ટ્રસ્ટ

૧૩/ખી, ચંદ્રનગર સોસાયટી,

જયભિખ્ખુ માર્ગ, પાલડી,

અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭

પ્રથમ આવૃત્તિ : એપ્રિલ ૧૯૮૭
સર્વ હક્ક લેખકના

પુસ્તકની કિંમત : ૫ રૂ., ચાર પુસ્તકના સેટની કિંમત : ૨૦ રૂ.



પ્રકાશક : શ્રી જયભિખ્ખુ સાહિત્ય ટ્રસ્ટ, ૧૩/ખી, ચંદ્રનગર સોસાયટી,
જયભિખ્ખુ માર્ગ, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭



મુદ્રક : શિવલાલ જેસલપુરા, ગિરીશ જેસલપુરા : સ્વાતિ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ
૧૩, તેજપાલ સોસાયટી, પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭



મુખ્ય વિકેતા : આદર્શ પ્રકાશન, જુમ્મા મસ્જિદ સામે, ગાંધી રોડ
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧

ભગવાન પાર્શ્વનાથ



‘પ્રભુ! હું છું લોહું, પારસ તમે છો,
વિભુ! તમને સ્પર્શીને, પારસ થવા માગું છું.’

પરમાત્માના પવિત્ર જીવનને સ્પર્શીને સ્મરણ કરી
માનવ-જીવ માત્ર પાવન થાય છે. પરમાત્મા પાર્શ્વનાથનો
જન્મ ભગવાન મહાવીરથી ૨૫૦ વર્ષ પૂર્વે જૈન પરંપરા
પ્રમાણે ચોથા આરાના અંતમાં થયો હતો. પાર્શ્વનાથ ત્રેવી-
સમા તીર્થંકર પરમાત્માનું સ્વરૂપ જ એવું છે કે તેમના
સ્મરણ માત્રથી – અપૂર્વ ભક્તિથી જીવો દુઃખથી મુક્ત થાય છે.
જેમ પારસમણિના સ્પર્શથી લોહું સોનું બને છે તેમ પરમા-
ત્માની ભક્તિથી દાનવ માનવ અને પામર પરમ બને છે.

તે કાળે ભારતભૂમિ પર અનેક પ્રકારના ક્રિયાકાંડો
અને યજ્ઞયાગાદિનો પ્રચાર અને પ્રસાર સવિશેષ હતો. યમ-
નિયમના સાચા સ્વરૂપની સમજ ઓસરતી જતી હતી
અને લોકો લૌકિક માન્યતા અને ક્રિયાને જ ધર્મ માનતા
થયા હતા. વળી યજ્ઞો તો કથંચિત્ હિંસાત્મક રૂપ લેતા
થયા હતા, અને મૂક સૃષ્ટિનાં પશુઓના ભોગ લેવાતા હતા.
લોકોમાં એક પ્રકારની અંધશ્રદ્ધા વ્યાપી ગઈ હતી. ધર્મ-
ક્ષેત્રે અંધકારમય પરિસ્થિતિને નિવારવા ભારતભૂમિ પર
એક દિવ્ય જ્યોતિ પ્રગટ થઈ.

પાર્શ્વનાથનું દેવલોકથી ધરતી પર આગમન

આ ભરતક્ષેત્રમાં ગંગાનદીને કિનારે વારાણસી નામે
એક ભવ્ય નગરી હતી. ધર્મવત્સલ રાજા-પ્રજાની એ નગરીમાં

સુશોભિત મંદિરો હતાં. વળી અનેક કળાપૂર્ણ પ્રાસાદોથી નગરી શોભતી હતી. ચારે બાજુ વન-ઉપવનની શોભા એ નગરીની રમણીયતામાં વૃદ્ધિ કરતી હતી. આ મહાનગરીમાં અશ્વસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને વામાદેવી નામે પટરાણી હતી. રાજારાણી ખંને શીલવાન હતાં. રાજા સંતોષી તથા સદાચારી હતા, અને રાણી પતિના માર્ગને અનુસરનારાં હતાં.

પાર્શ્વનાથનો જીવ દેવાયુ પૂર્ણ થતાં વામાદેવીના ઉદરમાં આવ્યો. તે વખતે અર્ધરાત્રિનો સમય હતો ત્યારે વામાદેવીએ તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારાં ચૌદ દિવ્ય સ્વપ્ન પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતાં જોયાં. મંગળસૂચક સ્વપ્ન જોઈને વામાદેવી સઉલ્લાસ જાગ્રત થઈ પોતાના શયનખંડમાંથી નીકળીને રાજાની પાસે તેમના શયનખંડમાં ગયાં અને જોયેલા સ્વપ્નનું સવિસ્તર વર્ણન કર્યું.

સ્વપ્નવર્ણનનું શ્રવણ કરીને રાજા અતિ પ્રસન્ન થયા અને સ્વપ્નપાઠકોને આમંત્રણ આપીને બોલાવ્યા. તે સ્વપ્ન-પાઠકોએ આશ્ચર્ય સાથે તે તે સ્વપ્નનું ક્ષણ જણાવ્યું.

સ્વપ્નપાઠકોએ કહેલું સ્વપ્નનું ક્ષણ

સ્વપ્નપાઠકોએ પરસ્પર વિનિમય કરીને કહ્યું કે, ‘હે રાજા! આ સ્વપ્નનું ક્ષણ અતિશય મહાન છે. તે તમે સાંભળો :

(૧) સુંદર હાથીના દર્શનથી તમારો પુત્ર મહા દાનવીર થશે.

(૨) બળવાન વૃષભના દર્શનથી તમારો પુત્ર મહા-શક્તિવાન થશે.

(૩) પરાક્રમી સિંહના દર્શનથી શૂરવીર અને નિર્ભય થશે.

(૪) કમલપત્ર સહિત લક્ષ્મીને જોવાથી તે સંસારથી નિર્લેપ થશે.

(૫) પુષ્પની માળા જોવાથી તેની પવિત્ર સુવાસ ભવ્ય પ્રાણીઓને આકર્ષી લેશે.

(૬) ચંદ્ર જોવાથી શીતળ સ્વભાવવાળો અને આનંદ આપવાવાળો થશે.

(૭) સૂર્યદેવના દર્શન સૂચવે છે કે અંધકારનો નાશ કરી જ્ઞાનને પ્રગટ કરશે.

(૮) ધ્વજને જોવાથી તે કુળને માટે ગૌરવરૂપ થશે.

(૯) કળશના દર્શનથી મોક્ષમાર્ગને માટે મંગળરૂપ થશે.

(૧૦) પદ્મસરોવર જોવાથી પરમ પવિત્રતા પામશે.

(૧૧) સમુદ્રના દર્શનથી ગંભીર સ્વભાવવાળો થશે.

(૧૨) વિમાનના દર્શનથી તે સ્વર્ગથી અવતરવાવાળો હશે.

(૧૩) રત્નના સમૂહના દર્શનથી ગુણનો ભંડાર થશે.

(૧૪) અગ્નિના દર્શનથી સર્વ કર્મોનો નાશ કરી મોક્ષમાં જશે.

આવા ગુણોને ધારણ કરનારો તમારો પુત્ર ત્રણે લોકોનો પૂજનીય તીર્થંકર થશે.' સ્વપ્નપાઠકોએ કરેલા સ્વપ્નક્ષણનું વણુ નશ્ત્રવણુ કરી રાજ-રાણી અતિ પ્રસન્ન થયાં અને તે સર્વને ખૂબ ભેટ આપી ખુશ કર્યાં.

દેવ-દેવીઓનું પૃથ્વી પ્રત્યે આકર્ષણ

પૃથ્વી પર જ્યારે તીર્થંકરનો જીવ અવતરવાનાં ચિહ્નો પ્રગટ થાય છે ત્યારે એ પવિત્ર આત્માઓના પુણ્યબળે સ્વર્ગમાં રહેલાં દેવદેવીઓને પૃથ્વી પ્રત્યે આકર્ષણ થાય છે. વામા-દેવીના ઉદરમાં પાર્શ્વનાથનું આગમન થયાના સમાચાર જાણી દેવદેવીઓ ભગવાનનાં માતાની સેવામાં હાજર થઈ ગયાં. તેઓ માતાની સાથે આનંદકારી ધર્મવાર્તા કરતાં હતાં.

એક વાર માતાએ પૂછ્યું : ‘દેવી ! આ જગતમાં ઉત્તમ રત્ન કયાં હોય ?’

દેવી : ‘માતા ! તે તો તમારા ઉદરમાં છે.’

માતા : ‘દેવીઓ ! પૃથ્વી આટલી પ્રકાશિત કેમ જણાય છે ?’

દેવી : ‘માતા ! એ પ્રકાશ આપના ઉદરમાં રહેલા પુણ્યાત્માના જ્ઞાનનો છે.’

માતા : ‘દેવીઓ ! સૃષ્ટિ કેવી મનોહર નવપદ્મવિત જણાય છે ?’

દેવીઓ : ‘માતા ! આપના ઉદરમાં રહેલા ગર્ભના આગમનનું એ મંગળકારી સૂચક છે.’

દેવીઓ માતાને પૂછતી કે, ‘માતા ! આપને કેવી ભાવનાઓ થાય છે ?’ ત્યારે માતા જવાબ આપતાં કે ‘જગતના સૌ જીવો ધર્મ પામે. ધર્મ દ્વારા સુખી થાઓ. કોઈ જીવ જગતમાં દુઃખ ન પામે, સર્વત્ર શાંતિ વર્તે. એવી ભાવના થયા કરે છે.’

દેવીઓ કહેતી, ‘ માતા ! અમને સ્વર્ગલોક કરતાં આપની સમીપે રહેવાનું ગમે છે, અને બાળરાજાને રમાડવાનું મગશે એવા વિચારો અતિ આનંદ આપે છે. ’

રાજા અશ્વસેન પણ રાણી વામાદેવીની મનોકામના સર્વ પ્રકારે પૂરી કરતા હતા. સ્વમ્મપાઠકોએ કહેલું કે, ‘ તમે ભાવિ તીર્થ કરનાં માતા-પિતા થશો. ’ એ મંગળકારી સ્વમ્મના કૃણને જાણીને રાજા-રાણી બંને પ્રસન્ન રહેતાં હતાં અને સંયમી જીવન જીવતાં હતાં.

લગવાન પાર્શ્વનાથનો જન્મ અને ઉત્સવ

માતા વામાદેવીએ માગશર વદ ૧૦ ના દિવસે સર્પના લાંછનવાળા નીલવર્ણુ પુત્રને જન્મ આપ્યો. તત્ક્ષણ સૌધર્મ નામના દેવને અવધિજ્ઞાન દ્વારા સંદેશો મળી ગયો, અને હજારો દેવદેવીઓ સાથે ઈન્દ્ર લગવાનની માતા પાસે પ્રભુની પ્રતિકૃતિ મૂકીને લગવાનના અસલ સ્વરૂપને ઉત્સાહ-પૂર્વક ધારણ કરી મેરુપર્વત પર જન્મ-ઉત્સવ માટે પહોંચી ગયાં. પોતાની વિવિધ શક્તિ વડે તેમણે મેરુપર્વત પર સુવર્ણસિંહાસનની સ્થાપના કરી. બાળ લગવાનને પોતાના ઉત્સંગમાં ધારણ કરી અનેક દેવ-દેવીઓને શ્રેણીબદ્ધ ગોઠવી લગવાનનો જન્મભાલિષેક કર્યો અને અતિ ઉમંગમાં પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે—

‘ હે નીલવર્ણુવાળા, જગત્પ્રિય, જગત્વત્સલ પ્રભુ ! આપને મારા કોટિ વંદન હો. જ્ઞાનના ભંડારરૂપ, આનંદના કંદ હે વિભુ ! આપને હું નમસ્કાર કરું છું. આ જગત-

ના અધિકારનો નાશ કરવાવાળા, હજારો સૂર્યના પ્રકાશ સમાન, આપને મારા નમસ્કાર હો. ચંદ્રની શીતળતાથી પણ અધિક શીતળ સ્વભાવયુક્ત પ્રભુ ! આપને મારા વંદન હો. કલેશથી સર્વથા મુક્ત નિરામય ચિત્તવાળા પ્રભુ ! આપને મારા વંદન હો. હે પ્રભુ ! તમને વંદન કરીને જગતના જીવો ભય અને દુઃખમુક્ત થાય છે.’

ભગવાનની સ્તુતિ કરતા ઇન્દ્રનું ચિત્ત હજી સંતોષ પામતું ન હતું. છતાં સમયોચિત તેણે પ્રભુની વારંવાર સેવાયાચના મળે તેવી પ્રાર્થના કરી પ્રભુને તેમની માતાના પડખામાં મૂકી દીધા. અને મનોમન ઉદ્દગાર નીકળી પડ્યા કે,
‘પુત્ર તમારો સ્વામી અમારો, અમ સેવક આધાર.
માતા ! જતન કરી જાણજો એને, તુમ સુત અમ આધાર.’

પ્રાતઃકાળ થતાં પ્રિયંકર દાસીએ ભગવાનના જન્મના સમાચાર રાજા અશ્વસેનને આપ્યા. રાજાએ દાસીને આ જન્મનું દારિદ્ર્ય ફીટી જાય તેટલી ભેટ આપી પ્રસન્ન કરી, અને રાજ્યમાં જન્મોત્સવ જાહેર કર્યો. ભગવાન જ્યારે માતાના ગર્ભમાં હતા ત્યારે વામાદેવીએ કૃષ્ણપક્ષની રાત્રિએ એક સર્પને પોતાના પડખામાં નિર્ભયપણે જોયો હતો. રાણીએ આ સ્વપ્નની વાત રાજાને જણાવી હતી. તેનું સ્મરણ થતાં રાજાએ કુમારનું નામ પાર્શ્વ રાખ્યું.

દેવ-દેવીઓ અને ધાત્રીઓના લાલન-પાલન વચ્ચે પાર્શ્વ-કુમારની બાળકીડા સૌને આનંદ આપતી હતી. જોકે ભગવાન તો જ્ઞાનસહિત જન્મ્યા હતા. તેથી તેમની બાળકીડા પણ

સૌને સુખદાતા હતી. અતીન્દ્રિય જ્ઞાનસહિત જન્મેલા ભગવાનને શાળાના શિક્ષણની આવશ્યકતા ન હતી. પણ માતા-પિતાને મન ગમે તેવાં ઐશ્વર્યવાન સંતાનો બાળરૂપે જણાય છે. લૌકિક આચાર પ્રમાણે ભગવાન શાળાએ ગયા અને રાજ્યને યોગ્ય શિક્ષણ-કળાઓ પ્રાપ્ત કરી. કાળક્રમે વૃદ્ધિ પામતા પાર્શ્વકુમાર યુવાન વયને પામ્યા.

પાર્શ્વકુમારે એક આપદ્ધ ધર્મ બજાવ્યો.

એક વાર રાજા અશ્વમેધ રાજ્યસભામાં બિરાજમાન હતા. નિકટમાં પાર્શ્વકુમારની બેઠક હતી. તે સમયે એક રાજપુરુષે પ્રવેશ કરીને નિવેદન કર્યું કે, ‘હે રાજાધિરાજ ! કુશસ્થળ નગરમાં પ્રસેનજિત નામે રાજા રાજ્ય કરે છે. તેને રૂપવાન અને ગુણવાન એવી પ્રભાવતી નામની સુકન્યા છે. તેણે એક વાર પોતાની સખીઓ પાસેથી પાર્શ્વકુમારના અપ્રતિમ રૂપ અને શીલસંપન્નતાની પ્રશંસા સાંભળીને તે કુમાર પ્રત્યે અનુરાગવાળી થઈ છે. દાસીઓ દ્વારા આ વાત રાજારાણીના સાંભળવામાં આવી. પાર્શ્વકુમારની ગુણ-પ્રશંસાથી તેઓ પરિચિત હતા. તેથી પ્રસન્ન થઈ તેમણે પોતાની કન્યા પાર્શ્વકુમારને આપવાનો નિર્ણય કર્યો.

આ હકીકત કલિંગ દેશના રાજા યવનના સાંભળવામાં આવી. તે કેટલાય સમયથી પ્રભાવતીને પ્રાપ્ત કરવાનાં સ્વપ્નાં સેવનો હતો, તેથી આ બખર સાંભળીને તેના રોમેરોમે કોપ વ્યાપી ગયો કે ‘હું છતાં પ્રસેનજિત તેની કન્યા પાર્શ્વકુમારને આપી જ કેમ શકે ?’ અને તરત જ તેણે

રણશિંગુ' કુંકાવ્યું. યવન રાજા અતિ બળવાન અને વિકરાળ લશ્કરવાળો હતો. તેણે કુશસ્થળ નગરને ચારે બાજુથી ઘેરી લીધું. પ્રજા ત્રાસી ઊઠી. રાજા પ્રસેનજિત પરાક્રમી હતો. પણ યવનને જીતી શકાય તેવી શક્યતા ન હતી. આ સમાચાર જાણી હું, તેનો મિત્ર પુરુષવર્મા, આપને સમાચાર આપવા આવ્યો છું. આપ આપના મિત્રને માટે ઘટતું કરો તેવી વિનંતી છે.'

રાજા અશ્વમેધે પુરુષવર્મા પાસેથી હકીકત સાંભળી તરત જ લશ્કરને તૈયાર કરવાની સૂચના આપી. નિકટમાં બેઠેલા પાર્શ્વકુમારે પિતાજીને કહ્યું કે, 'પિતાજી! આપે આ કાર્ય માટે તકલીફ લેવાની જરૂર નથી, જોકે આપ યુદ્ધ માટે નીકળ્યા છો તે સંભળતાં જ યવન રાજા શરણે આવશે તેની મને ખાતરી છે. છતાં આપ મને આજ્ઞા આપો તે કાર્ય હું પાર પાડીશ. આપ સર્વ વાતે નિશ્ચિંત રહેજો.'

રાજાની આજ્ઞા લઈ, પ્રણામ કરી પાર્શ્વકુમારે પ્રયાણ કર્યું. ત્યાં તો સ્વયં ઇંદ્રનો સારથિ તેમની સેવામાં હાજર રહી તેમને કહેવા લાગ્યો કે, 'પ્રભુ! આપને આવી કીડાથી આપદ્ધ ધર્મ બળવવાની વૃત્તિવાળા જાણી ઇંદ્રએ આ રથ સાથે મને મોકલ્યો છે.' પાર્શ્વકુમાર એ દિવ્ય રથમ. આરૂઢ થઈ શીઘ્રતાથી યવન રાજાની છાવણીમાં પહોંચી ગયા. જોકે જન્મથી મૈત્રીભાવવાળા પાર્શ્વકુમાર વાસ્તવમાં યુદ્ધ ઇચ્છતા જ ન હતા. તેથી તેમણે સૌ પ્રથમ એક દૂતને રાજા યવન પાસે મોકલી શાંતિ માટે સંદેશો કહેવરાવ્યો. પરંતુ

યવન રાજા પાર્શ્વકુમારને હજુ બાળક જાણતો હતો. તેથી સંદેશો સાંભળી ઉગ્ર થઈ ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે, ‘કદાચિત્ત જો અશ્વસેન રાજા યુદ્ધના મેદાનમાં ઉપસ્થિત થયો હોત તો તેની સાથે યુદ્ધ કરી લેત, પણ આ બાળક સામે શું યુદ્ધ કરું ? માટે હે રાજહૂત ! એ કુમારને કહેજે કે તે મારી સામે યુદ્ધ કરવાની બાળહઠ છોડી દે.’

હૂતે પાર્શ્વકુમારના બળનો તેમને ખ્યાલ આપ્યો. છતાં યવન રાજાને કંઈ ભાન થયું નહિ. તે બિચારો શું જાણે કે આ પાર્શ્વકુમાર તો ત્રણે લોકના ઉદ્ધારક છે....ઈંદ્રો વડે પુજાય છે. દેવો તેમની સેવામાં હાજર રહે છે. તેવા પાર્શ્વકુમારના હૂત પ્રત્યે યવનને કોપાયમાન થતો જોઈને શાણા મંત્રીઓએ રાજાને ચેતવી દીધો અને પાર્શ્વકુમારનો પરિચય આપ્યો. વૃદ્ધ મંત્રીની વાતનું શ્રવણ કરી યવન રાજા શાંત થયો અને સ્વયં પાર્શ્વકુમાર પાસે જઈ પોતાની ભૂલની ક્ષમા માગી. અહિંસાધર્મના પાલનકર્તા પાર્શ્વકુમારે વગર-યુદ્ધે કાર્ય સિદ્ધ કર્યું.

આ સર્વ હકીકત પ્રસેનજિત રાજાના જાણવામાં આવી. તેથી તે પણ પાર્શ્વકુમારના બળ અને ધૈર્ય પર વારી ગયા અને પાર્શ્વકુમારની પાસે પહોંચી તેમનું યોગ્ય સ્વાગત કર્યું. ત્યાર પછી પ્રસેનજિતે પ્રસ્તાવ મૂક્યો કે, ‘હે રાજકુમાર ! આપે જેમ મને યવન રાજાના તાપથી મુક્ત કરવા અનુગ્રહ કર્યો છે તેમ હવે મારી કન્યાનો સ્વીકાર કરી પુનઃ અનુગ્રહ કરો.’

પ્રસેનજિતની વાત સાંભળી નિઃસ્પૃહ એવા પાર્શ્વકુમારે કહ્યું કે, ‘હે રાજા ! હું તો ફક્ત પિતાની આજ્ઞાનુસાર તમારું રક્ષણ કરવા જ આવ્યો હતો.’ જ્યારે પ્રસેનજિતની માંગણીનો પાર્શ્વકુમારે સ્વીકાર ન કર્યો ત્યારે તે નિરાશ થઈ ગયા. છતાં પુનઃ વિચાર કરીને તે અશ્વસેન રાજા પાસે આવ્યા અને વિનયસહિત પ્રણામ કરીને ઊભા રહ્યા. અશ્વસેન રાજાએ પ્રસેનજિતનો યોગ્ય સત્કાર કરી કુશળતા પૂછી.

પિતૃ-આજ્ઞાને આધીન

પ્રસેનજિતે કહ્યું કે, ‘હે મહારાજા ! આપના પરાક્રમી પુત્રે સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી મને સંતાપમુક્ત કર્યો છે. મારે પ્રભાવતી નામે એક કન્યારત્ન છે. તેને યોગ્ય પતિ પ્રાપ્ત થાય તેની ચિંતા મારા ચિત્તમાં સતત રહ્યા કરે છે. આપ કૃપા કરીને પાર્શ્વકુમાર સાથે તેના વિવાહની મંજૂરી આપી પુનઃ અનુગ્રહ કરી આ સેવકને ચિંતાથી મુક્ત કરો, તે વિનંતી કરવા આપની પાસે આવ્યો છું.’

અશ્વસેન રાજાએ કહ્યું કે, ‘હે રાજા ! પાર્શ્વકુમાર સદા સંસારથી વિરક્ત છે. અમારા મનોરથ પણ એવા જ છે કે કુમાર ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વીકારે. પરંતુ તે તો શિશુવયથી વિરાગી રહ્યા છે. યુવાન વય થવા છતાં તે સ્ત્રીસંગ ઇચ્છતા નથી. છતાં તમારા મનોભાવ ગ્રહીને આપણે તેમને સમજાવવા પ્રયત્ન કરીએ.’

આમ વિચાર કરીને જન્મે રાજા પાર્શ્વકુમાર પાસે આવ્યા. રાજા અશ્વસેન પાર્શ્વકુમારને સમજાવવા લાગ્યા કે,

‘હે પુત્ર ! આ પ્રસેનજિતની કન્યા સર્વપ્રકારે ગુણસંપન્ન છે, રૂપવાન અને વિનયશીલ છે. તારે માટે તે યોગ્ય કન્યારત્ન છે. આ કન્યારત્નનો સ્વીકાર કરી તું પ્રસેનજિત રાજાની ચિંતા દૂર કર અને અમારા મનોરથ પૂર્ણ કર.’

પાર્શ્વકુમારે પ્રત્યુત્તરમાં કહ્યું કે, ‘હે પિતાજી ! અવિનય લાગે તો ક્ષમા કરજો પણ સ્ત્રી આદિ સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે તેને ગ્રહણ કરવા હું ઇચ્છતો નથી. હું તે સર્વ પદાર્થોનો ત્યાગ કરવા આહુ છું તો પછી શા માટે પાણિ-ગ્રહણ કરું ?’

રાજા અશ્વસેને કુમારને પુનઃ પુનઃ સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો. છેવટે પિતાજીના આગ્રહને વશ તેમનું વચન ઉદ્ભાવન કરવાને અસમર્થ પાર્શ્વકુમારે પૂર્વ પ્રારબ્ધને પછાડી દેવા પ્રભાવતી સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું.

કમઠને બોધ

એક વાર પાર્શ્વકુમાર વનવિહાર માટે નીકળ્યા હતા. નગરના એક માર્ગમાં એક તાપસ યજ્ઞ કરી રહ્યો હતો. તે યજ્ઞ કરનાર તાપસ કૃષ્ણાકાર કરી જંગલમાં રહેનારો તપસ્વી હતો.

આ યજ્ઞથી આત્મજ્ઞાન નથી તેમ વિચારી પાર્શ્વકુમાર તેની પાસે જઈ અજ્ઞાનયુક્ત આ ક્રિયાથી મુક્ત થવાનો તેને ઉપદેશ આપવા લાગ્યા, અને અહિંસાધર્મનું હાઈ સમજાવવા લાગ્યા કે, ‘હે તાપસ ! હિંસાથી ઉપજતાં કર્મોનું કૃષ્ણ અસાધ્ય રોગો, અયોગતિ, વિકલાંગપણું છે. દયા વિનાનો ધર્મ દરવાજા વગરના નગર જેવો છે.’ પણ તાપસ તો

અજ્ઞાનના અંધકારમાં ઘેરાયેલો હતો. તે પાર્શ્વકુમારની વાત સાંભળી છ'છેડાયો અને કુમારને મારવા દોડ્યો. સૈનિકોએ તેને રોકી લીધો. વળી કરુણાસાગર પાર્શ્વકુમાર તેને આ પાપકર્મથી પાછો વાળવા ઉપદેશ આપવા લાગ્યા. ત્યારે તાપસે કહ્યું કે, 'હે કુમાર ! અજ્ઞાની હું નથી પણ તું છે, કારણ કે આવા યજ્ઞમાં તું વિઘ્ન નાખી રહ્યો છે. તું જ્ઞાની હોય તો મને તેનો પ્રભાવ દેખાડ.' ત્યાં તો પાર્શ્વકુમારે અવધિ-જ્ઞાનમાં જોયું કે આ યજ્ઞમાં હોમાતાં લાકડાંમાં તો સર્પ-યુગલ અગ્નિથી તપી રહ્યું છે. તેણે તાપસને કહ્યું કે, 'તારા આ યજ્ઞમાં જ ઘોર હિંસા થઈ રહી છે.' સૈનિકો પાસે યજ્ઞમાં નાખેલાં લાકડાં ચિરાવી નાખ્યાં તો અંદરથી જેનું અર્ધું શરીર બળેલું એવું તરફડતું એક સર્પયુગલ નજરે પડ્યું. જોકે તાપસને તેની કંઈ અસર થઈ નહીં, તે તો ક્રોધા-વેશમાં ચક્રચૂર હતો. પોતાના કાર્યમાં આવું વિઘ્ન કરનાર પર આક્રોશથી ગાળો દેતો હતો.

પાર્શ્વકુમારે તો અનુકંપિત થઈ મૃત્યુને શરણ થઈ રહેલા સર્પયુગલને નવકારમંત્રનું શરણ કરાવી, કંઈપણ અસહ્યભાવ ન થાય તે માટે પરમ પ્રેમથી તેની નજીક બેસી તેમને ધર્મથી શરણનું રક્ષણ આપી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવ્યું. તે સર્પયુગલ પણ જ્ઞાનીનું શરણ ગ્રહણ કરી સમાધિમરણને પામી દેવલોકમાં સ્થાન પામ્યું, જે ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતી નામથી આજે પણ પ્રસિદ્ધિમાં છે.

તાપસ આ સર્વ ઘટના જોઈ સ્તબ્ધ થઈ ગયો પરંતુ કષાયના યોગે અને પ્રબળ પ્રમાદને પરિણામે પાર્શ્વકુમારને

ઓળખી ન શક્યો. જેના સ્મરણ માત્રથી કે જેના ચરણ-
કમળના સેવનથી પશુ મટી સર્પયુગલ દેવતા પામ્યું તે જ
પાર્શ્વનાથનો યોગ મળવા છતાં તાપસ તો કાળમીઠ પથ્થરની
જેમ જ રહી ગયો. અરે! ધોખી કપડાં ધુએ છે એ પથ્થર
પણ સુંવાળાં કપડાના નિત્ય સ્પર્શથી કે ધોકાના મારથી ઘસાય
છે અને સુંવાળો બને છે. પણ માનવ કેવો વિમૂઢ બની
જાય છે!

‘અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી ચંદ્રથી તોપણ પ્રભુ !
ભિન્નજન્ય નહિ મન માહરું શું કરું હું તો વિભુ !
પથ્થર થકી પણ કઠણ મારું હૃદય અરે ક્યાંથી દ્રવે ?
મર્કટ સમા આ મન થકી હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે.’

જીવ-અજીવના સંયોગે ઉપજતા શુભાશુભ જીવના પરિ-
ણામથી પુણ્યપાપનો ચક્રાવો માનવને ઘેરી લે છે. શુભાશુભ
પરિણામનું ફળ અવશ્ય આવે છે. કમઠ તાપસે જે કંઈ શુભ
ક્રિયાઓ કરી હતી તેના યોગે મૃત્યુ પામી નીચેના દેવલોકમાં
મેઘમાળી નામે ઉત્પન્ન થયો. જ્ઞાનરહિત મળેલું કોઈ પણ
સ્થાન જીવને ઝાંચેથી નીચે પછાડે છે અને વળી કર્મના
ચક્રરમાં ફસાવે છે. જ્ઞાન સહિતની ક્રિયા મુક્તિ અપાવે
છે. ‘જ્ઞાન ક્રિયામ્યાં મુક્તિઃ’ દોરો પાવેલી સોય કચરામાં
પડી જાય તો ય દોરાને આધારે મળી આવે છે તેમ પ્રગટ
જ્ઞાનસહિત જીવ નરક ગતિમાં પણ જ્ઞાનને આધારે પેતાના
દોષોનો સ્વીકાર કરી, સહન કરી, પાવન થઈ ઉપર ઊઠે
છે. તિર્યચ ગતિમાં પણ જ્ઞાનસહિત જીવ કોઈ જ્ઞાનીનો યોગ
પામી પશુતા ત્યજી દેવતા પામે છે. દેવલોકમાં જ્ઞાનસહિત

જીવ લોગલોહપતામાં ફસાઈ ન જતાં આત્માના ઐશ્વર્યને અજવાળવા પ્રભુભક્તિના સંયોગને શોધી લે છે અને માનવ-જન્મ જ્ઞાનસહિત હોય તો તે સમીપમુક્તિગામી બની સંસારથી મુક્ત થાય છે પણ અજ્ઞાનથી ઘેરાયેલો માનવી કુકર્મ કરી સ્વયં દુઃખ પામે છે.

પાર્શ્વકુમારનો સંસારત્યાગ

જન્મથી જ વૈરાગી પાર્શ્વકુમાર સંસારના ગૃહસ્થાશ્રમમાં, છતાં અલોગી જ હતા. સંસાર અને વન તેમને સમાન હતાં. છતાં પૂર્વકર્મના જડને મૂળથી જ નાશ કરવા, પાર્શ્વકુમારે સંસારત્યાગ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. દેવોએ અનેક પ્રકારની સંપત્તિ બનારસ નગરીમાં ભરી દીધી, કે જે વડે પાર્શ્વકુમારે એક વરસ સુધી જનકલ્યાણનું નિમિત્ત બાણી તે દ્રવ્યનું દાન દીધું. દિવસે દિવસે વૈરાગ્યની ભાવના વૃદ્ધિ પામી અને પાર્શ્વકુમારે યુવરાજપણું ત્યાગી મુનિરાજપણું ગ્રહણ કર્યું. સંસારના સર્વ પદાર્થોનો, રાજના ઐશ્વર્યનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરી તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. હજારો મુનિઓના પરિવારસહિત પાર્શ્વમુનિ જંગલ, વન, ઉપવન, નગર ઇત્યાદિ સ્થળોએ વિહાર કરી રહ્યા હતા. અને વળી પાંચ મહાવ્રતાદિનું ઉચ્ચપણે પાલન કરી રહ્યા હતા. ભગવાન જ્યાં જ્યાં વિહાર કરતા હતા, તે જંગલમાં મંગલ પ્રવર્તતું હતું. પશુ-પક્ષીઓ સૌ સુખ અનુભવતાં હતાં. પરંતુ ભગવાન તો પોતાનાં જ્ઞાન, ધ્યાન અને વૈરાગ્યમાં રહેતા હતા.

મેઘમાળીએ કરેલો ઉપદ્રવ (ઉપસર્ગ)

ભગવાન એક વાર જંગલમાં કાઉરસંગ ધ્યાનમાં લીન

હતા. કમઠનો જીવ મેઘમાળી દેવરૂપે દેવલોકમાં પણ કુતર્કે દ્વારા જીવન વેડફી રહ્યો હતો. અવધિજ્ઞાન હતું પણ મતિ મલિન હોવાથી તે કુઅવિધરૂપ હતું. એક વાર તેણે જોયું કે ભગવાન જંગલમાં એકાકી વિચરી રહ્યા છે. ઠીક લાગ મળ્યો છે, આજ તો તેને હવે ખબર પાડી દઉં કે હું શું કરી શકું છું? દેવલોકની ગતિના નિયમથી દેવો પાસે કેટલીક માયાજાળ ઊભી કરવાની શક્તિ હોય છે. જ્ઞાનસહિત દેવો તેનો સદ્ઉપયોગ કરે છે. કેઈ અજ્ઞાની દેવો તેનો દુરુપયોગ કરી અધોગતિ પામે છે.

મેઘમાળી એ કુબુદ્ધિને કારણે મિથ્યા શક્તિને પ્રગટ કરી ભગવાનને કષ્ટ આપવા પ્રેરાયો. તેણે ડાંસ તથા મસ્છરથી પ્રભુનું શરીર ઢાંકી દીધું. કાતિલ ડાંખોથી પ્રભુનું શરીર વીંધાતું રહ્યું પણ પરમ પુણ્યના બળે તેમના દેહમાં સ્વતઃ ધ્વા રૂઝાવાની શક્તિ હોવાથી પ્રભુનું શરીર વળી પાછું યથાવત્ થઈ જતું. તેણે વીંછી અને સર્પને ઉત્પન્ન કરી પ્રભુના શરીર પર છોડ્યા, કાતિલ પીડા થાય તેવા ઉપસર્ગો થયા. છતાં પ્રભુ દેહભાવથી ઉપર ઊઠેલા હોવાથી સમભાવે તે ઉપસર્ગો તેમણે સહી લીધા. વળી હાથીઓ ઉત્પન્ન કરી, મેઘમાળીએ પ્રભુને ધક્કે ચઢાવવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ પ્રભુના ઐશ્વર્યથી શરીર અડોલ રહ્યું. છેવટે તેણે હાંફીને, થાકીને ભયંકર વર્ષા વરસાવી — જાણે ધરતી પર મહાસાગર રેલાવી દીધો. પ્રભુ ચારે બાજુ પાણીથી ઘેરાઈ ગયા. અરે, પાણીનાં પૂર તો ચઢતાં જ રહ્યાં. ઢીંચણથી ઉપર, કમરથી ઉપર, અરે ગળાથી ઉપર અને આ શું? હોઠ સુધી પણ પાણી ફરી

વળ્યાં. ચારે બાજુ સમુદ્ર ઘૂઘવી રહ્યો હતો. પ્રભુ તો બાણે મેરુપર્વતની જેમ નિષ્કંપ છે. પ્રભુ શરીરમાં ન હતા. આત્માના આનંદના અપાર અનુભવમાં એકતાર હતા. ત્યાં સમુદ્રનાં મોજાં તેમને શું કરી શકે? પ્રભુને આવા સાત સમુદ્રની પણ કંઈ પડી ન હતી. તેઓ તો શેષ રહેલા ચાર ધનધાતી કર્મના ડુંગરને જ્ઞાનધારા વડે તોડવાના કાર્યમાં એકતાન હતા. બહારમાં મહાસાગર ઊભટ્યો હતો. અંતરંગમાં તેઓ અમૃતસાગરમાં તરતા હતા. મુનિપણના શુદ્ધ ઉપયોગની શી બલિહારી છે કે બહારના ભયંકર તાપ-ઉત્તાપને પણ શમાતી શીતળ બતાવી દે. બહારની ભયંકર ચાતનાઓ પણ આત્માનુભવ આગળ પાંગળી બની પાછી પડે. અરે, એક એક ધ્યાનમાં મુનિ તો અનંત કર્મોના ઢગલાને હરસેલતા ઊર્ધ્વ શ્રેણીએ ચઢતા જ ગયા. જેને દેહના સ્પર્શાદિ સ્પર્શતા નથી. વિષયરૂપી અગ્નિનો તાપ તો પ્રભુ જન્મથી જ ઠારીને આવ્યા હતા. સમતાના સાગરમાં પોતાના શુદ્ધ ઉપયોગની નાવ વડે પ્રભુ સંસારસાગરને તરી જવાની અંતરંગની ગુણુશ્રેણીમાં બિરાજમાન હતા.

સર્વ દુઃખની મુક્તિરૂપ પૂર્ણજ્ઞાન પ્રગટ થયું

ધરતી પર આ લીલા ચાલી રહી હતી. બીજી બાજુ ધરણેન્દ્ર-પદ્માવતીને પ્રભુભક્તિનું સ્મરણ થતાં ધરતી પર જુએ છે તો અરે! આ શું? પ્રભુના ઉપકારને ભૂડીને આપણે તો દેવલોકના મુખમાં રાચી ગયા. સેવા ચૂકી ગયા, અને પ્રભુને ભયંકર ઉપસર્ગ થઈ રહ્યો છે. તરત જ ધરતી પર આવીને એ મહાસાગરના જળને પોતાની શક્તિ વડે

ધારણ કરી, પ્રભુને છત્ર ધારીને બંને રક્ષણ આપવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યાં હતાં, પણ પ્રભુ તો અંતરંગમાં રૂબેલા હતા. ત્યાં તો શુદ્ધ ભાવની અખંડ દશા પ્રગટ થઈ કેવળજ્ઞાન પ્રકાશી ઊઠ્યું. ધરણેન્દ્ર-પદ્માવતીએ તો ભક્તિથી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કર્યું. પાણીને ખાળી દીધાં, ત્યાં આ શું? દેવદુઃખિનો રણુકાર થયો. ચૈત્ર માસની કૃષ્ણચતુર્થીએ અકૃમતપમાં પ્રભુએ ચાર ઘનઘાતી કર્મનો છેદ ઉઠાવી અનંત ચતુષ્ટય પ્રાપ્ત કરી લોકાલોક પ્રકાશક કેવળજ્ઞાન — પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ કર્યું હતું.

સંસારત્યાગથી ચોર્યાશી દિવસે પ્રભુને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થતાં અનેક દેવો ખુશી મનાવતા, દેવવિમાનોસહિત દોડી આવ્યા અને પ્રભુની ભક્તિ કરવા લાગ્યા. મેઘમાળી તો હજી કંઈ નવી યુક્તિની શોધમાં હતો કે આ યોગીને કેમ કરીને ભોંય ભેગો કરું? તેવા આવેગમાં હતો ત્યાં ઇંદ્રની ઉપસ્થિતિ જોઈને સ્તબ્ધ થઈ ગયો. ઘડીભર ગભરાઈ ગયો પણ પ્રભુના અંતરંગ ભાવમાં તો હતું કે—

કમઠે ધરણેંદ્રે ચ સ્વોચિતં કર્મ કુર્વતિ ।

પ્રમુ સ્તુલ્ય મનોવૃત્તિ પાર્શ્વનાથ શ્રેયેસ્તુવઃ ॥

કમઠ નવ નવ ભવ સુધી પ્રભુના દેહ પર કેર વર્તાવતો જ રહ્યો, અને પ્રભુ આત્મભાવે બધું સ્વીકારતા જ રહ્યા. બંનેએ પોતાની પ્રકૃતિને ઉચિત કર્મ કર્યું. પ્રભુને તો ધરણેન્દ્રની ભક્તિથી કંઈ રાજી થવાનું ન હતું અને કમઠના ઉપસર્ગથી નારાજ થવાનું ન હતું. બંને પ્રત્યે સમાન ભાવ હતો. એટલું જ નહિ પણ મેઘમાળી પ્રત્યે તો તેમને કરુણા

હુતી કે જેના ચરણકમળ પખાળતા દેવોનાં પાપ પલાયન થાય છે. તેવા પરમ આત્માની અશાતના આચરી મેઘમાળી અધોગતિ પામશે. પ્રભુની આ અનુકંપાએ અને દેવોની ભક્તિના નિમિત્તથી મેઘમાળીની મનોદશા બદલાઈ ગઈ. તે પોતાની સર્વ લીલાને સંકેલીને પ્રભુને ચરણે પડ્યો. પશ્ચાત્તાપથી પાવન થયો. ભગવાનની ઉપસ્થિતિ જ એવી છે કે પાપી પાવન થઈ જ જાય. આ જન્મનું તો ઠીક પણ જન્મોજન્મના પાપને પખાળીને પાત્રતા પામીને મેઘમાળી સમકિતને પામ્યા.

ઇંદ્રે કરેલી સમવસરણની રચના

સમવસરણ એટલે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયા પછી તીર્થ કરને ઉપદેશ આપવા માટે ઇંદ્રો દ્વારા રચવામાં આવતી મહાન ધર્મસલા. સમવસરણના ત્રણ ભાગ હોય છે, જેમકે પહેલો ભાગ રૂપાજડિત હોય છે, જેને ચાર દાર હોય છે. તેમાં વન્ય પશુઓ અને બકરી, સસલાં જેવાં પ્રાણીઓ નિર્ભય થઈ ભગવાનના દિવ્ય ધ્વનિનું શ્રવણ કરી સુખ અનુભવે છે. બીજો ભાગ સોના-જડિત હોય છે, જ્યાં શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની, સાધુ-સાધ્વીઓની (સ્ત્રી-પુરુષોની) ખેઠક હોય છે. ત્રીજો ભાગ રત્નજડિત હોય છે, જેમાં દેવ-દેવીઓનું સ્થાન હોય છે અને તેના ઉપર ભગવાનનું સુવર્ણ-જડિત સિંહાસન હોય છે, જેના પર ભગવાન સ્પર્શીને ખેઠા હોય છે. તેમની આસપાસ હજારો મુનિવરો અને કેવળી ભગવંતો બિરાજમાન હોય છે. તેમના શિરછત્રરૂપે દેવો અશોકવૃક્ષની રચના કરે છે. વળી દેવો બે બાજુ ચામર

ઢેળે છે. આવી અનેક પ્રકારની સમૃદ્ધિયુક્ત સમવસરણુની રચના તે તીર્થંકરનામનું પુણ્યબળ છે.

એ સમવસરણુમાં બેસીને લગવાન કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી પ્રથમ ઉપદેશ શરૂ કરે છે અને સોળ પ્રહર સુધી તેની અખંડ ધારા રહે છે. તે ઉપદેશ પ્રાપ્ત કરીને સૌ જીવો! સુખ પામે છે, અને કેટલાક જીવો બોધ પામી સંસારનો ત્યાગ કરી લગવાનનું શરણ સ્વીકારી શાશ્વત સુખ પામે છે.

લગવાનનું નિર્વાણ

પ્રભુ પૃથ્વી પર ગામેગામ, વન-ઉપવન વિહાર કરી રહ્યા હતા અને જગતને દિવ્ય ધ્વનિયુક્ત કલ્યાણનો સંદેશો આપી રહ્યા હતા. નિર્વાણનો સમય નજીક જાણી સમેતશિખરના પવિત્ર પર્વત પર પહોંચી પ્રભુ માસ-ક્ષમણનું તપ કરીને ધ્યાનાવસ્થામાં (શૈલેશીકરણનો) અતિ નિષ્કંપ દશાનો આરંભ કરી અઘાતી એવા ચાર કર્મનો આત્યંતિક ક્ષય કરી સો વર્ષનું આયુ પૂરું થયે નિર્વાણને પામ્યા. તે ક્ષણે જગતમાં એકાએક અંધકાર વ્યાપી ગયો. દેવો પણ દુઃખી થયા. છેવટે સૌ દેવોને ઇંદ્રે આશ્વાસન આપી સમન્તવ્યું કે, “પ્રભુના નિર્વાણનો શોક કરવા જેવો નથી. પ્રભુનો આત્મા અનંતકાળના પરિબ્રમણથી મુક્ત થઈ પરમ પદને પામ્યો છે. તે આનંદદાયક છે. તેમના નામ-સ્મરણથી પણ જગતનું કલ્યાણ થાય છે. માટે નિર્વાણ કલ્યાણક બિજવી આપણે પાવન થવાનું છે.” નિર્વાણની અતિમ ક્રિયાને ચૂતાવી સૌ દેવ-દેવીઓ સ્વસ્થાને ગયાં. બેકે પ્રભુના વિયોગે

જગતમાં અધિકારના ઓળા પથરાઈ ગયા. ધર્મીજનો પ્રભુ-વિરુદ્ધી દુઃખ પામ્યા. છતાં પુનઃ તેવા યોગને પામવા સ્તુતિ કરી વિરામ પામ્યા.

ભગવાન પાર્શ્વનાથના સમયની લોકમનોદશા

શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે ચોવીસ તીર્થંકરોના શિષ્યોની મનોદશા ત્રણ પ્રકારે રહી છે :

(૧) પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવના સમયના શિષ્યો વક્ર અને સરળ હતા. ભગવાને સમજાવ્યું હતું કે સાધુથી નટનો ખેલ ન જોવાય. એક વાર તેઓ નટીનો ખેલ જોઈને આવ્યા. ભગવાને આ વાત જાણી ત્યારે તેમને પૂછ્યું કે ‘તમે કેમ ખેલ જોઈને આવ્યા?’ શિષ્યોએ કહ્યું કે, ‘આપે નટનો ખેલ જોવાની ના કહી હતી તેથી અમે સમજ્યા કે નટીનો ખેલ જોવાનો વાંધો નથી પણ હવે અમે નટીનો ખેલ પણ નહિ જોઈએ અને આપની આજ્ઞા પાળશું.’ એ તેમની સરળતા હતી.

(૨) બીજા તીર્થંકરથી ત્રેવીસમા તીર્થંકરના શિષ્યો સરળ અને વિચક્ષણ હતા. નટનો ખેલ ન જોવાય તેવો ઉપદેશ સાંભળી કોઈ પણ પ્રકારનો ખેલ જોતા ન હતા. એટલા ઉપદેશથી બોધ પામતા હતા.

(૩) ચોવીસમા તીર્થંકર ભગવાન મહાવીરના શિષ્યો વક્ર અને જડ હતા. નટનો ખેલ ન જોવાય તેવો બોધ મળ્યો હતો છતાં એક વાર નટીનો ખેલ જોઈને આવ્યા. ભગવાને જ્યારે દૃષ્ટો આપ્યો ત્યારે તેઓએ દલીલ કરી કે, ‘ભગવાન! તમારે અમને એ વાત પ્રથમ જણાવવી જોઈતી હતી જેથી

અમે નટીનો ખેલ જોઈને કર્મ તો ન બાંધત.' એક તો દોષ કર્યો અને તેનો ટોપડો નાખ્યો ભગવાનને માથે ! આવી વકતા અને જડતાનું પ્રમાણ વધતું જાય છે, લોકોની મનોદશા નીચે ઊતરતી જાય છે. અને તે જ માનવજીવનની અશાંતિનું મૂળ છે.

આથી પ્રથમ અને છેલ્લા તીર્થંકરના શિષ્યોને રોજ સવાર-સાંજ પ્રાયશ્ચિત્ત માટે પ્રતિક્રમણની ક્રિયા કરવાની હોય છે. અને બીજા તીર્થંકરથી ગેવીસ સુધીના બાવીસ તીર્થંકરના શિષ્યોને દોષ થાય ત્યારે ગુરુ સમક્ષ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાથી દોષ દૂર થાય છે. સમયોચિત્ત લોકમાનસ અનુસાર વ્યવહાર-ધર્મમાં ફેરફાર થતા રહે છે. મૂળ ધર્મની પ્રણાલિમાં અંતર રહેતું નથી.

ભગવાન પાર્શ્વનાથનો ધર્મ-ઉપદેશ

દરેક તીર્થંકર ભગવાનનો સવિશેષ ઉપદેશ ચાર કે પાંચ મહાવ્રત માટેનો રહ્યો છે. શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સમયમાં લોકોની મનોદશા સરળ હોવાથી પાંચ મહાવ્રતને બદલે ચાર મહાવ્રતની પ્રસિદ્ધિ હતી. પરિગ્રહ-પરિમાણ જે ભગવાન મહાવીરના સમયમાં પાંચમા વ્રત તરીકે મનાય છે અને બ્રહ્મચર્ય ચોથું મનાય છે તેને બદલે પાર્શ્વનાથના સમયમાં (૧) અહિંસા, (૨) સત્ય, (૩) અચ્યૌર્ય અને (૪) અપરિગ્રહ એમ ચાર વ્રતો હતાં. ચોથા અપરિગ્રહવ્રતમાં સ્ત્રીનો ત્યાગ ગણી સાધકો બ્રહ્મચર્ય-ને તેમાં જ ગ્રહણ કરી લેતા. વળી સાધુ જ્યારે સર્વસંગ

પરિત્યાગ કરીને નીકળે ત્યારે સ્ત્રીઆદિનો ત્યાગ હેવાથી અલગ બ્રહ્મચર્યનું વ્રત ધારણ કરવાની પ્રથા ન હતી. સવિ-
શેષ તો લોકોના મનની એવી સરળ દશા હતી કે અહિંસા
અને અપરિગ્રહમાં બ્રહ્મચર્યવ્રતનો સમાવેશ થઈ જતો.

પ્રથમ મહાવ્રત : અહિંસા એ ધર્મનું મૂળ છે

અહિંસાનો ઉપદેશ આપતાં ભગવાન કહેતા કે ભાવહિંસા-
ને ટાળો, ભાવહિંસા જ દુઃખનું કારણ છે. ભાવહિંસા એટલે
રાગ-દ્વેષનાં પરિણામ. વિષયકષાયની તીવ્રતા તે ભાવહિંસા
છે. રાગાદિ ભાવની અશુદ્ધિ દ્વારા માનવ પ્રથમ તો પોતાના જ
આત્માનો ધાતક છે અને તેમાંથી અજ્ઞાન દશા ઉત્પન્ન થાય
છે. રાગાદિ ભાવયુક્ત ભાવહિંસાનો ત્યાગ કર્યા વગર માનવ
સાચું સુખ પામતો નથી. માટે અહિંસાધર્મનું સેવન કરવું,
અને શુદ્ધ ભાવના કરવી.

દ્રવ્ય-બાહ્ય હિંસા તેનાનામોટા અન્યને જીતીને મન,
વચન, કાયા દ્વારા દુઃખ પહોંચાડવું કે ઘાત કરવો તે છે.
જેવું મને મારું સુખ વહાલું છે તેવું સર્વ જીવને પોતાનું
સુખ વહાલું છે. વાસ્તવમાં કોઈ જીવ એક જીવને દુઃખ
આપી કે મારી શકતો નથી પણ તેવા ભાવ કે ક્રિયા કરીને
પોતે જ પોતાનો ઘાત કરે છે. માટે જગતના તમામ જીવો
પ્રત્યે મૈત્રીભાવ રાખવો. સર્વાત્મમાં સમાન ભાવ રાખવો.
કોઈ જીવને દુઃખ આપવાની મનોવૃત્તિ કરવી નહિ તે બાહ્ય
અહિંસા છે. જો તમે સુખ ઇચ્છો છો તો અન્યને પણ
સુખ આપવાની મનોવૃત્તિ રાખો. એક અહિંસાધર્મમાં

અન્ય ધર્મ સમાઈ જાય તેવું તેનું રહસ્ય છે તેથી તે ધર્મનું મૂળ કહેવાય છે.

બીજું મહાત્રત : સત્યાચરણ

લગવાને દરેક ધર્મના બાહ્ય અને અંતરંગ - બે પ્રકારો દર્શાવ્યા છે. ભાવહિંસા અને દ્રવ્યહિંસાની જેમ વ્યવહાર-સત્ય અને પરમાર્થસત્ય એમ બે પ્રકારે સત્યનો ઉપદેશ આપ્યો છે. વ્યવહારસત્યમાં વાણીનું સત્ય, વિચારનું સત્ય અને આચારનું સત્ય સમાય છે. વાણીનું સત્ય એટલે જૂઠું ન બોલવું. આકેશ, રીસ, ક્રોધ, કપટ કે અહમ્મયુક્ત વાણી પણ અસત્ય ઠરે છે. વાણી : સત્ય છતાં હિત, મિત અને શ્રેયસ્કર હોવી જોઈએ. વિચારનું સત્ય એટલે મનમાં કોઈનું ખૂટું ઇચ્છવું નહીં કે કપટક્રિયા ચિંતવવી નહિ. આચારનું સત્ય એટલે શીઘ્ર અને સદાચારના પાલનસહિત આચારની શુદ્ધિ રાખવી.

પરમાર્થસત્યની વ્યાખ્યા ગંભીર છે. જગતનો દોષ પણ જડ પદાર્થ જીવનો થઈ શકતો નથી છતાં આપણા વિચાર અને વાણીમાં જે મારાપણાનો ભાવ કે અહમ્ છે તે પરમાર્થ-અસત્ય છે. જેમકે આ મારા પિતા, પતિ કે પુત્ર, વન્ન, પાત્ર ઇત્યાદિ છે. જગતમાં કોઈ કોઈનું કચારેય હતું નહિ, થતું નથી અને થશે નહિ છતાં મોહવશ તેમ માનવું કે કહેવું તે પરમાર્થ-અસત્ય છે. સાધક પરમાર્થ-સત્યની સાધના કરે છે તે બીજું મહાત્રત છે.

ત્રીજું મહાવ્રત : અચૌર્ય

અચૌર્ય — ચોરી ન કરવી. કોઈની વસ્તુ વગરપૂછ્યે લેવી કે વિશ્વાસઘાત કરી પોતાની કરી લેવી તે ચોરી છે. અથવા પારકાની વસ્તુને પોતાની માનવી કે ગણવી તે ચોરી છે. વ્યાપારમાં કે વ્યવહારમાં અનીતિ તે ચોરી છે. કોઈને આઘક કે ઓછું આપવું, કોઈ વસ્તુ પડાવી લેવી તે હિંસા જેવું મહાપાપ છે, કારણ કે જે જીવની વસ્તુ છીનવી લેવામાં આવે છે, તે જીવ કોઈ વાર તે વસ્તુ માટે ઘણું કષ્ટપાત કે દુઃખ સેવે છે. કોઈ વાર તો આત્મઘાત કરી લે છે. જીવન દરમિયાન તે વાત વિસારી શકતો નથી, તેથી તે મૃત્યુ સુધી પીડા પામે છે. એથી કોઈની વસ્તુ પડાવી લેવી તે અન્યને મહાદુઃખકર્તા હોવાથી તે ચોરીનું કૃત્ય હિંસાથી પણ વધી જાય છે અને તેના પરિણામે માનવ માનવ મટી પશુતામાં પરિવર્તન પામે છે, અર્થાત્ તેની અધોગતિ થાય છે.

ચોથું મહાવ્રત : અપરિગ્રહ

સંસારનો ત્યાગ કરનાર સાધક — મુનિ આંતરબાહ્ય જો પ્રકારે પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે. બહારમાં સંસારનાં ઘર, વસ્તુ, પાત્ર, વસ્ત્ર, સ્ત્રી, પુત્રાદિ, ધન, સંપત્તિ, અનુચરો, જમીન છત્યાદિ સર્વ વસ્તુનો ત્યાગ કરીને કેવળ નિર્ઘીર દશાને ગ્રહણ કરે છે; અને અંતરંગમાં ક્રોધાદિ કષાયનો, વિષયાદિ વિકારનો, પૂજા-સત્કારરૂપી કીર્તિનો અને સર્વ પ્રકારની આસક્તિનો ત્યાગ કરે છે. મુનિ પોતાના શિષ્યો પ્રત્યે કે જ્ઞાન પ્રત્યે પણ મમત્વ રાખે નહિ. પરિગ્રહની મૂર્છાને કારણે જીવના જ્ઞાન-દર્શન ગુણને આવરણ આવે છે.

પરિગ્રહનો મોહ ઘટે કે તેનો ક્ષય થાય તો જ્ઞાન અને દર્શન-
નાદિ પણ પ્રગટ થાય. એટલે મુનિને એક સોય પણ રાખવા-
ની આજ્ઞા નથી. તેથી તેને નિર્ગ્રંથ કહેવામાં આવે છે.

સાધક માટે આ પરિગ્રહની મૂર્છા જ સર્વ અનર્થનું મૂળ
ગણાય છે. પરિગ્રહને કારણે મનુષ્ય કેટલાંય કુતર્ક અને
કુકર્મ કરે છે. તેથી લગવાને જીવ માત્રને પરિગ્રહના ત્યાગની
કે અદ્યત્વની શિક્ષા આપી છે. પરિગ્રહનો મોહ ઘટે તો જ
માનવજીવનના કલેશ ઘટે છે અને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સાધુ મહાવ્રત-ધારી રહે અને શ્રાવક આ ચાર વ્રતોનું
આંશિક પાલન કરે. અહિંસા, સત્ય, અચૈર્ય અને પરિ-
ગ્રહ-પરિમાણના વ્રત દ્વારા શ્રાવકાચાર પામનાર સાધક
આત્મદર્શનની વૃદ્ધિ કરે છે. માટે સાધુ અને સાધક - સર્વ
જીવોને આ ચાર વ્રત પાળવાની આજ્ઞા કરી છે.

લગવાન પાર્શ્વનાથે ચતુર્વિધ સંઘ સાથે ગામેગામ
વિહાર કરીને જીવોને વિવિધ પ્રકારે ઉપદેશ આપ્યો હતો.
તે ઉપદેશ પામીને લવ્ય જીવો સંસારસાગર તરી જતા
હતા. દયાસાગર પ્રભુ પાર્શ્વનાથના ઉપદેશનું દિવ્યપાન કરી
જગતના જીવો સાચા સુખનો સ્પર્શ પામી ધન્ય બની
જતા. જે સમયે અજ્ઞાનવશ ધર્મના નામે હિંસા જેવા
પ્રકારે ચાલતા હતા તેવા સમયમાં લગવાને અહિંસાદિ
ધર્મના ઉપદેશ દ્વારા લોકોને સાચી દિશા બતાવી. ‘આચાર-
વિચારની શુદ્ધિ દ્વારા જ આત્મકલ્યાણ પામી શકાય, તેમ
લગવાન ઉપદેશ આપતા હતા. તે સમયે અહિંસાદિ ધર્મ
કંઈ નવો પ્રચાર પામ્યો હતો તેવું ન હતું. પણ ન્યારે

જ્યારે લોકોમાંથી ધર્મભાવના ઓસરતી જાય ત્યારે તેમાં નવું ઓજસ પૂરવા આવા મહાપુરુષો ઉપદેશ દ્વારા તેનું ઉત્થાન કરતા હોય છે. કોઈ તીર્થંકર નવો ધર્મ પ્રગટાવતા નથી, કારણ કે મૂળ ધર્મ સનાતન ધર્મ છે, તેથી પૂર્વની ધર્મપ્રણાલીને તીર્થંકર પોતાના પૂર્ણ જ્ઞાન દ્વારા પુનઃ નિરૂપણ કરે છે અને તે દ્વારા લોકજાગૃતિ આણે છે. સર્વજ્ઞના એ ઉપદેશ દ્વારા ભવ્ય જીવો દુઃખમુક્તિનું સાધન જાણી તેનું પાલન કરી શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ કરે છે.

*

*

*

ભગવાન પાર્શ્વનાથના પૂર્વ નવ ભવ (પામરમાંથી પરમ થવાની શ્રેણી)

જગતવાસી જીવોએ એક વાત સમજી લેવા જેવી છે કે જીવમાત્ર સંસારમાં ભ્રમણ કરતો આવ્યો છે. યોગાનુ-યોગ તેને એવો સંયોગ મળી જાય છે કે તે પામર મટીને પરમ બને છે. ભગવાન પાર્શ્વનાથના જીવો પણ સંસારની ઘણી ચઢતી-ઝતરતી દશાઓમાંથી પસાર થયા પછી સત્ પુરુષાર્થ દ્વારા પરમ તત્ત્વને પામ્યા હતા. શાસ્ત્રકારોએ તેમના આગળના આઠ ભવ દ્વારા આપણને આરહત્ય સમજાવ્યું છે કે દરેક આત્માનો વિકાસક્રમ કેવા પ્રકારે દ્વારા થાય છે.

પહેલો ભવ : મરુભૂતિ અને કમઠ

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના શાસનની પ્રભાવના ચોથા આરાના અંતિમ કાળમાં થઈ હતી તેવા યુગના પ્રારંભની

આ કથા છે. મહનપુર નામના નગરમાં અરવિંદ રાજાના મંત્રીને કમઠ અને મરુભૂતિ નામે બે પુત્રો હતા. કમઠ મોટો પુત્ર હતો. પણ દુરાચારનાં બધાં જ લક્ષણોથી તેનું જીવન કલુષિત હતું. ગુણવાન માતાપિતાના વંશમાં જન્મીને પણ કમઠ પૂર્વજન્મની અસદ્વૃત્તિઓને વશ આ જન્મને સર્વ પ્રકારે વેડફી રહ્યો હતો. પિતાના ઘણા પ્રયત્નો છતાં કમઠ કોઈ સંસ્કાર પામ્યો નહિ અને લોકોમાં પણ તેનું સ્થાન નીચું ઊતરતું જતું હતું.

મરુભૂતિ નાનો હતો, પણ શાણો હતો. સજ્જનતાના બધા ગુણોથી તેનું જીવન વિભૂષિત હતું. સજ્જનતા અને પ્રેમજતા જેવા ગુણોને કારણે મરુભૂતિ કમઠનાં બધાં જ તોફાને નિલાવી લેતો અને તેના પ્રત્યે ખૂબ પ્રેમ રાખતો. સદ્ગુણો દ્વારા મરુભૂતિ લોકોમાં આદર પામતો હતો.

બંને પુત્રો યુવાન થતાં પિતાએ તેમનાં લગ્ન યોગ્ય કન્યાઓ સાથે કર્યાં. બન્નેને યોગ્ય રીતે સર્વ વ્યવસ્થા સોંપી પોતે સંસારનો ત્યાગ કરી આત્મકલ્યાણને પંથે પ્રયાણ કર્યું. તેમના ત્યાગથી મંત્રીપદને માટે મરુભૂતિની યોગ્યતા જોઈ રાજાએ તેને મંત્રીપદે સ્થાપ્યો. અહીંથી કમઠની મરુભૂતિ પ્રત્યેની ઈર્ષાનો પ્રારંભ થયો. કમઠ પોતે મોટો હોવાથી મરુભૂતિને મંત્રીપદ મળે તે હકીકત સહી શક્યો નહિ. કોઈ પણ કારણ શોધી કમઠ નાના ભાઈને હેરાન કરતો હતો. પણ મરુભૂતિ કમઠને મોટા ભાઈ સમજી દરેક પ્રસંગને સહી લેતો અને માન આપતો.

એક વાર મરુભૂતિ રાજા સાથે યુદ્ધમાં ગયો હતો. તેની પત્ની મનોરમા દાસીઓ સાથે ઉદ્યાનમાં ફરવા નીકળી હતી. આ તકનો લાભ લઈ કમઠે મનોરમાને રીઝવવા પ્રયાસ કર્યો. મનોરમા શીલવાન હતી. પણ તે જાણતી હતી કે કમઠના હાથમાંથી છટકવું મુશ્કેલ છે તેથી મનોરમાએ સમયસૂચકતા વાપરી. તેણે કમઠને અમુક દિવસે મહેલમાં આવવા આમંત્રણ આપ્યું. કમઠ તો પ્રસન્ન મનથી તે દિવસની આતુરતાથી રાહ જોઈ રહ્યો. નિયત દિવસે તે મનોરમાના મહેલમાં પહોંચી ગયો. મનોરમા જાણતી હતી કે પતિની ગેરહાજરીમાં રક્ષણ થવું કપરું છે, આથી તે ધૂપી રીતે પોતાના પિતાના રાજ્યમાં પહોંચી ગઈ હતી. કમઠે મહેલમાં આવીને તપાસ કરી તો ખબર પડી કે મનોરમા તો ચાલી ગઈ છે. આથી છ'છેડાઈને દાસીઓ વગેરેને મારજૂક કરી, કોઈના પર ખળાત્કાર કરી, અતિશય ગુસ્સે થઈ તે ચાલ્યો ગયો, રોજે-રોજ મનોરમાને મેળવવાના મનોરથો વિચારતો રહ્યો.

યુદ્ધમાં વિજય પ્રાપ્ત કરી રાજા નગરમાં પાછા આવ્યા હતા અને મરુભૂતિ પાછળની વ્યવસ્થા સંભાળવા રોકાયા હતા. રાજાને કમઠના દુરાચારની અને પોતાના જ ભાઈની પત્નીની દુર્દશા કરવાના પ્રયત્નની જાણ થતાં ક્રોધે ભરાઈને ન્યાયની રક્ષા કરવા ખાતર મરુભૂતિના આવતા પહેલાં જ તેને રાજ્યની હદપાર કર્યો. જિતેન્દ્રા રાજ્યનો કારભાર પતાવી મરુભૂતિ પાછો આવ્યો ત્યારે તેને આ સર્વ વાત જાણવા મળી, છતાં કમઠ પ્રત્યેના પ્રેમને વશ થઈ કમઠે જાણે કંઈ ગુનો કર્યો જ ન હોય તેમ તેની શોધમાં જંગલમાં ગયો.

કમઠ રાજ્યની હદ બહાર કોઈ તાપસો સાથે ભળી જઈને તાપસ બન્યો હતો. પૂર્વનાં કુલક્ષણો તો ભાવ ભજવતાં રહ્યાં, એટલું અજ્ઞાનનું સેવન કરતો તાપસ જંગલમાં સમય પસાર કરતો હતો, પણ કંઈ આત્મહિત પ્રાપ્ત કરી શક્યો ન હતો.

મરુભૂતિ કમઠને શોધતો જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. કમઠે દૂરથી જોયું કે આવનાર મરુભૂતિ જ છે તેથી તેને જોતાં અંદરથી વેરની આગ ભભૂકી ઊઠી. અવિચારી એવો કમઠ મરુભૂતિને આવકારવાને બદલે તેની સામે દોડીને એક શિલા મરુભૂતિના માથા પર ઝીંકી દીધી. મરુભૂતિ બેલાન થઈને ઢળી પડ્યો. જરાક ભાન આવતાં પોતાની આવી દુર્દશા જોઈને તથા માથાની અસહ્ય વેદનાના ઉદયથી તેની મનોવૃત્તિ પલટાઈ ગઈ. તે અશુભ ધ્યાનના પરિણામસહિત મૃત્યુ પામી તે જ રાજ્યની બહાર જંગલમાં હાથી તરીકે ઉત્પન્ન થયો.

બીજો ભવ : હાથી અને સર્પ

મરુભૂતિ મૃત્યુ પામી, હાથીનો દેહ ધારણ કરી વનમાં ભ્રમતો હતો. આ બાગુ કમઠનું આવું દુષ્કૃત્ય જાણી તાપસ મહંતે તેને કાઢી મૂક્યો. તેથી તે ચોરોના ટોળામાં ભળીને વળી દુષ્ટ કર્મો આચરતો રહ્યો. અંતે મૃત્યુ પામી તેના પરિપાકરૂપે તે જ જંગલમાં તે વિષયુક્ત મહાસર્પ થયો. બન્ને ભાઈઓ અશુભ ભાવ દ્વારા કર્મની વિચિત્ર શૃંખલામાં અટવાઈને પશુયોનિમાં ઉત્પન્ન થયા.

મરુભૂતિના મૃત્યુના સમાચાર જાણી અરવિંદ રાજા

ઘણો શોકાતુર થઈ ગયો. સંસારના વિચિત્ર સ્વરૂપને વિચારતો તે સમી સાંજે મહેલની અટારીમાં બેઠો હતો. વર્ષાકાળ હોવાથી આકાશમાં વાદળોના અવનવા આકાર રચાતા હતા અને વિખરાતા હતા. પ્રકૃતિની આવી સર્જન-વિસર્જનની ક્ષણભંગુરતા જોઈ રાજાના મનમાં એવો વિચાર જાગ્યો કે સંસારના સુખલોગ પણ આવા નશ્વર છે ! તેમાં રાચીને માનવભવ હારી જવા જેવો નથી. રાજાના આ મનોભાવનો જાણે પડઘો પડતો હોય તેમ તે જ સમયે દ્વારપાળે રાજાને સમાચાર આપ્યા કે, ‘ઉદ્યાનમાં આચાર્યભગવંત પધાર્યા છે.’ દ્વારપાળને ભેટણું આપી વિદાય કરી, રાજાએ ઉત્સાહસહિત તે દિશામાં વંદના કરી. આનંદિત થઈ આચાર્યશ્રીના દર્શનના સ્વપ્ન સેવતો તે નિદ્રાધીન થયો.

વહેલી સવારે રાજા યથોચિત તૈયારી કરી ગુરુવંદના માટે ઉદ્યાનમાં પહોંચી ગયો. આચાર્યશ્રીની આત્મહિતકર અમૃતવાણી સાંભળી રાજાના મનમાં ઉત્તમ ભાવો જાગ્યા, અને તેમની વૈરાગ્યભાવના દૃઢ થઈ. એમણે રાજદરબારમાં જઈને જાહેર કર્યું કે, ‘કાલે સવારે રાજકુમારનો રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવશે, અને તે પછીના મુહૂર્તે રાજા સર્વસંગ પરિત્યાગ કરી ગુરુચરણની ઉપાસના કરી આત્મસાધનાર્થે જીવન ગાળશે.’

હાથી બોધ પામ્યો

સંસારનો ત્યાગ કરી અરવિંદ રાજા મુનિપણું સ્વીકારી જંગલમાં વિશાળ સંઘ સાથે વિહરી રહ્યા હતા. જ્યારે જંગલમાં એક જગાએ સંઘનો પડાવ પડ્યો હતો ત્યારે

અચાનક સૌ દોડાદોડી કરવા લાગ્યા. એ જંગલમાં હાથીને પેતાની ભૂમિ પર માનવસમૂહે જમાવેલું આધિપત્ય પસંદ ન હતું. તેથી તે તોફાને ચઢ્યો હતો. સૂંઢ વડે વૃક્ષને ઉખેડતો, માનવોને ઉછાળતો, ધસમસતો એક વૃક્ષ નીચે મુનિરાજ ખેડા હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યો. પણ આ શું ? એણે દૂરથી મુનિરાજની છાતી વચ્ચે એક કમળ જેવું ચિહ્ન જોયું અને ક્ષણભર તે વિચારમાં પડી ગયો. તેને થયું કે આવું કંઈક મેં જોયું છે. તોફાન શમી ગયું અને ધીમે પગલે તે મુનિરાજની નજીક આવી, સૂંઢ નમાવીને તેમના ચરણે ખેસી ગયો. મુનિરાજે તેના પ્રત્યે કરુણાભરી નજર કરી તેને આવકાર્યો.

મુનિરાજે આંખ ખંધ કરી ત્યારે ધ્યાનમાં જણાયું કે હાથી તે મરુભૂતિનો જીવ છે. મૃત્યુસમયના અશુભ પરિણામથી તે તિર્યંચ ગતિને પામ્યો છે. આથી તેમના મનમાં હાથી પ્રત્યે અત્યંત અનુકંપા જાગી. તેમણે હાથીને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે, ‘હે વત્સ ! તને આજે સુંદર યોગ મળ્યો છે. તારા પૂર્વજીવને વિચારી જો અને બોધ પામ. આ સંસારની રચના ઘણી વિચિત્ર છે. મહામોહનિદ્રાવશ જગતમાં અજ્ઞાની જીવો ભૂલા પડી વિષને અમૃત ગણી તેનું પાન કરી પુનઃ પુનઃ મૃત્યુ પામે છે. પુણ્યબળે કંઈક સુખ પામી વળી અતિ દુઃખને ભોગવે છે. એવા સંસારના ક્ષણિક સુખથી તું વિરામ પામ. આજે તારા મહત્પુણ્યનો ઉદય થયો છે. આ બોધ ધારણ કરી તું સમતાને ધારણ કર.

આ સંસારમાં સૌ એકાંતે દુઃખી છે. જે કંઈ સુખ

જોવામાં આવે છે તે પુણ્યનો યોગ છે અને તે પણ મૃગજળ જેવું છે. વળી કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે કે તેને વશ પડેલા માનવો અત્યંત દુઃખ ભોગવે છે અને વળી નવાં કર્મો ઉપાર્જન કરી જન્મ અને મૃત્યુનું દુઃખ પામે છે. આ દુઃખનું મૂળ કારણ રાગ-દ્વેષ, મોહ અને અજ્ઞાન છે. જ્યાં સુધી જીવ તે સર્વથી નિવૃત્તિ કરતો નથી ત્યાં સુધી તે દુઃખથી મુક્ત થતો નથી. તું તારા પૂર્વભવનો વિચાર કર કે મોંઘો માનવદેહ મળવા છતાં તે ભવમાં સુખનું કોઈ કાર્ય સિદ્ધ ન થયું, અને અશુભ ભાવના કારણે આ જંગલમાં હાથીપણે ઉત્પન્ન થઈ જંગલનાં દુઃખો તેં સહન કર્યાં, માટે હવે તું વિચાર કર અને સમતાપૂર્વક હારેલી બાજી સુધારી લે.’

મુનિનો ઉપદેશ સાંભળાને હાથીની આંખમાં અશ્રુનો પ્રવાહ વહી રહ્યો હતો. મૂંગું પ્રાણી સંજ્ઞા દ્વારા પશ્ચાત્તાપ-સહિત અશ્રુબિંદુઓ દ્વારા ઘણું કહી રહ્યો હતો કે, ‘હે ગુરુદેવ ! હવે આ સંસારના ત્રિવિધ તાપથી તારો. એવું રહસ્ય સમજાવો કે જન્મમરણ મટી જાય.’ હાથી દેશના સાંભળતો હતો. ઉત્કૃષ્ટ પરિણામોની ધારામાં તે તદ્દલીન થતો હતો તેવી સુભગ પળે મુનિરાજની નિશ્રામાં તેને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થયું. જે કાર્ય તે માનવદેહમાં કરી ન શક્યો તે કાર્ય તેણે પશુના જીવનમાં સિદ્ધ કર્યું. ધન્ય તેના પરિણામને કે તિર્યાચ હોવા છતાં તેણે મોક્ષનો માર્ગ પકડી લીધો.

‘સમકિત સાથે સગાઈ કીધી, સપરિવાર-શુ’ ગાઢી;
મિથ્યામતિ અપરાધણુ બાણી ઘરની બહાર કાઢી.’

હાથીને બોધ પમાડી મુનિરાજ આગળ વિહાર કરી
ગયા. હાથીને આત્મદર્શનની પ્રાપ્તિ થવાથી હવે તેણે સમતા
ધારણ કરીને ત્રણ દિવસ સુધી ત્યાં બેસી રહ્યો. હજી તેની
શ્રવણેન્દ્રિયમાં દિવ્ય દેશનાનો ગુંબરવ ચાલી રહ્યો હતો.

‘હે વત્સ ! તું બોધ પામ, બોધ પામ, બોધ પામ.’

ત્રણ દિવસની સહજે થયેલી અકુંભની તપશ્ચર્યા પછી
હાથી ત્યાંથી ખૂબ ધીમા પગલે નીચી નમેલી સૂંઢ દ્વારા
સમતાને વ્યક્ત કરતો સર્વ જીવ પ્રત્યે મૌત્રીભાવને સેવતો.
સરોવરની દિશામાં જઈ રહ્યો હતો. એ જ માર્ગમાં એક
સર્પ પસાર થતો હતો. તેણે હાથીને જોયો અને બાણે
જન્મોત્તુ વેર હોય તેમ તેણે હાથીના પગમાં ભેરથી દંશ
દીધો. તેના કાતિલ ઝેરની અસર થવાથી હાથી મૂર્છિત થઈને
ત્યાં જ ઢળી પડ્યો, પણ હવે તેની પાસે સમ્યગ્દર્શનરૂપી
ક્ષમાભાવની ગુરુચાવી હતી. તેથી જે કાર્ય તે મરુભૂતિના
મનુષ્યજન્મમાં કરી ન શક્યો તે કાર્ય તિર્યચના ભવમાં
કરી શક્યો. સર્પના કૃત્ય પ્રત્યે અનુકંપા રાખી પોતાના
જીવ પ્રત્યે સમતાનાં પરિણામોને ટકાવી તિર્યચનો દેહ
ત્યજી તે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

ત્રીજો ભવ : સ્વર્ગ અને નરક

કમઠનો જીવ માઠા પરિણામથી સર્પયોનિ પામ્યો
હતો. પૂરું જીવન વિષ વમતો રહ્યો. નવા દુઃખજન્ય કર્મનું

ઉપાર્જન કરીને નરકગતિમાં પ્રયાણ કરી ગયો અને અનંત યાતના ભોગવવા લાગ્યો. હાથી અને સર્પ બંનેના દેહ તો તિર્યચના હતા. છતાં શુભાશુભ ભાવ પ્રમાણે પરિણામ નિપજ્યું. હાથી પોતાના શુભ પરિણામના યોગે નરકગતિ પામ્યો.

ચોથો ભવ : વિદ્યાધર અને અજગર

મરુભૂતિનો જીવ દેવલોકનું આયુષ્ય સુખપૂર્વક નિર્ગમન કરી વિદેહક્ષેત્રમાં વિદ્યુતગતિ વિદ્યાધરની વિદ્યુતમાળાની કૂખે અગ્નિવેગ નામે પુત્ર તરીકે જન્મ પામ્યો, પરંતુ દોરે પોરવેલી ચોય ખોવાઈ ન જાય તેમ અગ્નિવેગ આત્મદર્શન-સહિત પરિણામવાળો હોવાથી દેવલોકના કે વિદ્યાધરનાં સુખ તેને લોભાવી શક્યાં નહિ.

આ અગ્નિવેગ યુવાનવયે તો પરમપદને સાધ્ય કરવા સંસારનો સર્વથા પરિત્યાગ કરીને ગુરુના ચરણે સમર્પિત થઈ ગયો અને મહાતપશ્ચર્યાને સાધવા લાગ્યો.

એક વખત જંગલમાં સરોવરપાળે બાળયોગી ધ્યાન-યોગની સાધનામાં લીન હતા. ત્યાં અચાનક એક મોટો અજગર આવી ચઢ્યો અને ધ્યાનમગ્ન મુનિને એ જ દશામાં આખા ને આખા ઉદરમાં પધરાવી ગયો. અજગરે પ્રકૃતિ-ગત તેનું કાર્ય કર્યું, અને મુનિરાજે પોતાના મુનિધર્મને યોગ્ય પોતાનું કાર્ય સાધી સમાધિમરણને સાધ્ય કર્યું. સમ્યગ્દર્શનની દ્રશ્યશ્રુતિનું આ અપૂર્વ પરિણામ હતું કે ગમે તેવા કપરા સંયોગોમાં પણ જ્ઞાનની અખંડ ધારાને ટકાવી

રાખે. તેથી સમ્યગ્દર્શન સંસારસાગર તરી જવાનું અમોઘ સાધન છે. અજગર કોણ હતો તે વાચકોના ધ્યાનમાં આવી ગયું હશે.

પાંચમો ભવ : દેવ અને નારદ

‘માયા માન મનોજ નહિ મમતા, મિથ્યાત મોડી મુનિ,
ધોરી ધર્મ ધરેલ ધ્યાન ધરથી, ધારેલ દૌર્ય ધૂની,
છે સંતોષ, સુશીલ સૌમ્ય સમતા, ને શીયળે ચંડના,
નીતિ રાય દયા-ક્ષમાધર મુનિ કોટિ કરું વંદના.’

[રાજપદ]

ક્ષમાના ધારક ઉત્તમ ભાવયુક્ત મુનિ સમાધિમરણને પામી દેવલોક પામ્યા અને અજગર અજ્ઞાનવશ પશુતાને આચરી અધોગતિ પામ્યો.

છઠ્ઠો ભવ : રાજકુમાર અને ભીલ

ખંને જીવો પોતાની ગતિને યોગ્ય સુખ-દુઃખયુક્ત દીર્ઘાયુષ લોગવીને વળી પાછા ધરતી પર ઊતરી આવ્યા. મરુભૂતિનો જીવ જંબૂદ્વીપના પશ્ચિમ વિદેહમાં અશ્વપુર નામના નગરમાં વજ્રવીર્ય રાજાની વિજયારાણીની કુક્ષીએ પુત્ર-રત્ન તરીકે જન્મ પામ્યો. વજ્રનાભિ નામે તે પ્રસિદ્ધિ પામ્યો. તે બાળકુમાર હોવા છતાં બાળચેષ્ટાને ત્યજી જ્ઞાન-યુક્ત વર્તન દ્વારા માતા-પિતાને અતિ આનંદ આપતો હતો. યુવાન વયે સર્વ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી પુણ્યયોગે તે છ ખંડની પૃથ્વીનો સ્વામી બન્યો. ને વજ્રનાભિએ ચક્રવર્તી પદને પ્રાપ્ત કર્યું હતું. હજારો રાણીઓ અને પુત્રપરિવારથી વિંટળાયેલા એ વજ્રનાભિ ચક્રવર્તીપદ છતાં આવા ઉદાસીન

કેમ? તે શું વિચારમાં હતા? આત્મદર્શનથી પ્રગટેલી સાચી દૃષ્ટિ તેમને સતત જાગ્રત રાખતી હતી કે—

‘ના મારા તન રૂપ કાંતિ યુવતિ, ના પુત્ર કે બ્રાત્ર ના, ના મારા ભૂત સ્નેહીઓ સ્વજન કે ના ગોત્ર કે જ્ઞાત ના; ના મારા ધનધામ યૌવન ધરા, એ માંહે અજ્ઞાતના, રે! રે! જીવ વિચાર એમ જ સદા અન્યત્વદા ભાવના.’

ચક્રવર્તી વજ્રનાભિની ઉદાસીનતા વૃદ્ધિ પામતી જતી હતી અને સંસારભાવના નષ્ટ થતી જતી હતી. સતત એક વિચારધારા ચાલતી હતી કે આ સંસારનો ત્યાગ ક્યારે કરું? ક્યારે મને એવો યોગ પ્રાપ્ત થશે? સંસારની ત્યાગ-ભાવના અને કેવળીભગવંતના દર્શન માટે આતુર રાજા એક વાર મહેલના ઝરુખે ઊભા હતા. તેના મનના ભાવોને જાણે વાચા મળી હોય તેમ દૂરથી તેણે જંગલમાં કેવળીભગવંત-ને આવતા જોયા. ચક્રવર્તીના પદને વીસરી ખુલ્લા પગે મહેલમાંથી નીકળીને તે ભગવંતની સમીપે પહોંચી ગયા અને તેમના ચરણે સમર્પિત થઈ ગયા. ભગવાનનો ઓધ હૈયે ધારણ કરી સંસારનાં બંધનોને ત્યાગી મોક્ષપથે ચાલી નીકળ્યા.

મુનિપણું ગ્રહણ કરીને વજ્રનાભિ સંઘ સાથે ગામે-ગામ વિહરતા હતા. એક સાંજે મુનિ જંગલમાં ધ્યાનમાં મગ્ન હતા. ત્યાં તો દૂરથી સનનન્ કરતું તીર આવ્યું અને મુનિની છાતીને આરપાર વીધી ગયું. મુનિ તો દેહભાવથી ઉપર ઊઠેલા હતા. તેથી તીર અને શરીર એકેનો આત્મ-ભાવને સ્પર્શ પણ ક્યાંથી હોય? સમતાભાવમાં આરૂઢ

મુનિનો દેહ ત્યાં છૂટી ગયો અને તેમનો આત્મા સ્વર્ગના પંથે ઊપડી ગયો. આ તીર મારનાર ભીલ તીરની દિશામાં આવીને જુએ છે તો તીર તો ખરાખર વાગ્યું હતું. પણ તેને તો આહાર માટે શિકાર જોઈતો હતો. તે ન મળવાથી નિર્જીવ એવા મુનિના દેહ પ્રત્યે ક્રોધસહિત ધિક્કાર વ્યક્ત કરી ભીલ નિકાચિત કર્મબંધન કરી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, કરેલાં પાપોને ભોગવવા તેના યોગ્યસ્થાને પહોંચી ગયો. એક દેવલોકમાં અને બીજો નરકલોકમાં.

સાતમો ભવ : દેવલોક અને નરકલોક

મરુભૂતિનો જીવ હાથીના જન્મમાં સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરી પછીના દરેક જન્મમાં મોક્ષપંથની સીડીનાં સોપાનો સર કરતો આગળ વધે છે. દેવલોકના સર્વ સુખભોગોને અને પુણ્ય યોગને પૂરો કરી લે છે. પરંતુ જ્ઞાન પ્રગટ થયું હોવાથી દેવલોકમાં પણ તે જીવની અંખના તો એક જ રહી કે સંસારથી મુક્ત થાઉં. આ ભાવનાને પૂર્ણ કરવા તે દેવલોકમાં સુખ હોવા છતાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વિહરતા ભગવાન શ્રીસીમંધરસ્વામીની દેશના સાંભળી ભાવના કરે છે ને અંખે છે કે આ પુણ્યની કેદમાંથી ક્યારે છૂટું? મનુષ્યજન્મ પામું કે સંયમને ધારણ કરીને મુક્તિને સાધું? સંસારને દેશવટો આપી શકાય તેવા સંયમ-ચારિત્રની આરાધનાનો સંયોગ દેવલોકમાં નથી. છતાં સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ પાસે જ્ઞાનધારાનું બળ હોવાથી તે જીવો

જન્મકલ્યાણક આદિ દરેક અવસરો દ્વારા આત્મસાધનાનું બળ વધારતા રહે છે અને સમક્રિતને શુદ્ધ કરતા રહે છે.

આઠમો ભવ : રાજકુમાર અને સિંહ

આવી ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાઓ ભાવતા વળી અવધિજ્ઞાન વડે પૂર્વના મુનિપણની આરાધનાના સુખનું સ્મરણ કરતાં આયુષ્ય પૂર્ણ થયે મરુભૂતિ અયોધ્યા નગરીના વજ્રખાહુ રાજાની પ્રભાવતી રાણીની કુક્ષીએ પુત્રપણે જન્મ પામ્યો. માતા-પિતાએ પુત્રપ્રાપ્તિના આનન્દમાં તેનું નામ આનન્દ રાખ્યું. રાજ્યને યોગ્ય સર્વ કળાઓમાં નિપુણતા મેળવવા છતાં પૂર્વજન્મના દઢ સંસ્કારોને કારણે આનન્દકુમાર આત્મકલ્યાણને અનુરૂપ ધર્મારાધનમાં પ્રવૃત્ત હતો અને સર્વ પદાર્થોથી મુક્ત થવાના ભાવો અંતરંગમાં દઢ કરતો હતો. છેલ્લા ભવોમાં મુનિપણનું આરાધન કરેલું હતું. તેના સંસ્કારોથી આનન્દકુમારનું અંતરંગ વૈરાગ્યભાવનામાં રમતું હતું.

મહદ્ પુણ્યના બળે એક વાર રાજ્યના ઉદ્યાનમાં વિપુલ-મત્તિ મુનિમહારાજની પધરામણી થઈ હતી. આનન્દકુમાર માતાપિતા સાથે દેશના સાંભળવા બેઠો હતો. જ્ઞાની મુનિમહારાજનો ઉપદેશ પણ અપૂર્વ હતો.

આચાર્ય સંસારનું સ્વરૂપ સમજાવતા હતા. ધર્મધ્યાનને પ્રેરક મૈત્રી આદિ ભાવનાઓ દ્વારા સમતાના સ્વરૂપનો ઉપદેશ આપતા હતા. તેમની દિવ્ય વાણીની ધારા વહી રહી હતી. આનન્દકુમારની શ્રવણધારા પણ ભાવપૂર્ણપણે ઉલ્લસિત હતી. મુનિમહારાજે મૈત્રી આદિ ભાવનાનું અપૂર્વ સ્વરૂપ

સમજાવતાં કહ્યું કે, ‘ જે માનવ આ ચાર લાવનાઓથી વિભૂષિત છે તે ધર્મ-ધ્યાનમાં પ્રવેશ કરી શુક્લધ્યાનની પાત્રતા મેળવી સર્વ આધિ-વ્યાધિ ઉપાધિથી મુક્ત સમાધિ-સુખનો સંચય કરે છે. પરિણામે તે જીવ આત્માના સમતા-સ્વરૂપને પામીને શુદ્ધબુદ્ધ અને મુક્ત થઈ જાય છે. આ સમતાના સ્વરૂપનાં વિવિધ અંગો છે. તેમાં મૈત્રીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.

મૈત્રી : મૈત્રી એટલે જગત પ્રત્યે નિઃસ્પૃહતા, નિઃસ્વાર્થતા, નિર્દોષતા, નિર્વૈરતા છે. સર્વાત્મા પ્રત્યે સમભાવ છે. આત્મા પ્રત્યે સન્મુખતા, પરમાત્મા પ્રત્યે લીનતા, સૂક્ષ્મ-માં સૂક્ષ્મ જંતુથી માંડીને તમામ જીવો પ્રત્યે અનુકંપા છે. જેના લાવમાં કેવળ પ્રેમ, સૌખ્ય અને સમાન ભાવ રહ્યો છે, તે સાધક આત્મા મૈત્રીલાવથી ભરપૂર હોવાથી સ્વપર સુખશ્રેય સાધી લે છે. મૈત્રીલાવનાના પવિત્ર ઝરણા-માં સ્નાન કરી પાવન થઈ ચેતનાશુદ્ધિને પામે છે. સર્વ જીવો સુખી થાયો તે મૈત્રીનો જીવનમંત્ર છે.

પ્રમોદ : પ્રમોદલાવનાનું સ્વરૂપ સમજમાં આવવાથી સાધકઆત્મા અન્યના ગુણો જોઈને, અનુભવીને પુલકિત થાય છે. ચિત્તની આવી સરળતાથી ગુણુગ્રહણ થઈ જીવન પ્રસન્ન રહે છે. અન્યના દોષો જોવાનું દુષ્કૃત્ય તેનાથી દૂરી જાય છે. પોતાના ગુણોને નમ્રતાથી ધારણ કરીને અન્યના ગુણોને ગ્રહણ કરી સાધક ધર્મધ્યાનની પાત્રતાનો સ્વામી બને છે. અન્યના ગુણોનો લાભ વગરપરિશ્રમે મળી જતો હોય તો જીવે નમ્ર બનીને તેનો સ્વીકાર કરવા જેવી મનની

ભૂમિકાને કેળવવી આવશ્યક છે. ગુણપ્રમોદ એ આત્મ-સ્મૃતિનું સરળ સાધન છે.

કરુણા : કરુણાભાવનાનું સ્વરૂપ સમજવાથી આત્માની ભૂમિકા ક્ષણી બને છે. મૈત્રી-પ્રમોદભાવનાથી રંગાયેલું જીવન આત્મસન્મુખતા પામ્યું હોય છે. તેથી જીવમાં વાસ્તવિક ધર્મ પરિણામ પામે છે અને સર્વ આત્મા પ્રત્યે દયાના ભાવ રહે છે. તેથી જગતના જીવોનું ધર્મવિમુખ આચરણ થઈને તે ઉત્તમ આત્માનું ચિત્ત કરુણાભીનું રહે છે અને અન્ય જીવો ધર્મ પામે તેવી ભાવનાની સહજ સ્ફુરણ થાય છે.

માધ્યસ્થભાવના : ધર્મધ્યાનમાં પ્રવેશ કરનાર આત્માના ભાવો રાગ-દ્વેષ, હર્ષ-શોક, લાલ-હાનિ જેવા દ્વંદ્વોથી ઉપર હોય છે. જગતમાં કોઈ માન આપે કે અપમાન કરે તોપણ તે આત્મા માધ્યસ્થભાવને ધારણ કરે છે અને દુશ્મન પ્રતિ પણ સમતા-મધ્યસ્થતા રાખે છે.

આ ચાર ભાવનાઓની ચમત્કૃતિ એ છે કે જીવ મોક્ષ-માર્ગના સાધનોરૂપી રત્નત્રયનો ધારક બને છે. આવા ધર્મ-ધ્યાનનો સ્વામી મુનિ કે જ્ઞાની છે. આવી ઉત્તમ દેશના સાંભળી આનંદકુમારના ભાવો સંસારનો ત્યાગ કરવા માટે સુદૃઢપણે પરિણમ્યા. માતાપિતાની રજા લઈ તેણે આત્મશ્રેયના પંથે પ્રયાણ કર્યું. સંસારનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો.

ગુરુઆજ્ઞાને ધારણ કરીને વિવેકપૂર્વક બાળમુનિ ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરી રહ્યા છે. આત્મજ્ઞાનને ઉજ્જવળ કરતા ધ્યાનનાં શિખરો સર કરતાં જાય છે. અનિત્યાદિ ભાવનાઓના

ચિંતનમાં લીન મુનિ એક વાર જંગલમાં ધ્યાનમગ્ન દશામાં ઊભા હતા. ત્યાં તો સિંહની ભયંકર ગર્જનાથી જંગલ ધણધણી ઊઠ્યું. પશુપંખીઓ પણ થીજી ગયાં. વૃક્ષપાન ધ્રુજી ઊઠ્યાં, હરણાં-સસલાં સંતાઈ ગયાં. સિંહ ત્રાડો નાખતો દોડતો ધસમસતો આવી રહ્યો હતો. ભયંકર ગર્જનાના પરઘા શમતા હતા ને નવા ઊઠતા હતા. મુનિએ તેની નોંધ પણ ન લીધી.

‘એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાય સિંહ સંયોગ જો,
અડોલ આસનને મનમાં ન મળે ક્ષોભતા,
પરમ ભિન્નનો જાણે પામ્યા યોગ જો.
અપૂર્વ અવસર એવો’.....

મુનિ તો અપૂર્વ દયા અને કરુણાભાવથી જગતના સર્વ જીવોનું કલ્યાણ ધ્યાનમાં રાખતા હતા કે,

‘સર્વો જીવ કરું શાસન રસી એસી ભાવ દયા મન ઉદ્દસી.’

આવા ઉત્કૃષ્ટભાવમાં મુનિએ તીર્થંકર નામકર્મગોત્રની ઉપાજ્ઞા કરી. સિંહે મુનિરાજને જોયા. અજ્ઞાનના એળા આવરાઈ ગયા અને વનરાજનો આવેગ આસમાને પહોંચ્યો. એક બાગુ ભયંકર ત્રાડના અવાજો. બીજી બાગુ અપૂર્વ શાંતિના ભાવો. મુનિનો મંત્ર હતો સમતાભાવ.

જન્મોથી આલ્યું આવતું વેર સિંહને કુકર્મ પ્રત્યે લઈ ગયું. જીવ જ્યારે પાપવૃત્તિથી છવાઈ જાય છે ત્યારે તેને વિવેક રહેતો નથી. મહાપરાધીન દશામાં જીવ સપડાઈ મહા-

દુઃખ પામે છે. સિંહની પ્રકૃતિ હિંસક, વળી તેમાં આવેગ લખ્યો અને પ્રકૃતિએ ભાગ લખ્યો. મુનિને કાઠી ખાધા. મુનિએ તો સમ-સ્વભાવને ધારણ કરી પરિણામને સમતામાં રાખી સમાધિમરણ સાધી દીધું. દેહાધ્યાસથી મુક્ત મુનિએ દેહભાવને ત્યજી દીધો હતો. ઉત્તમ ભાવનાએ ઉત્તમ ખેળિયું આપી દીધું, મુનિ દેવલોકમાં સ્થાન પામ્યા.

નવમો ભવ : દેવ અને નારક

જેમ જૂના વસ્ત્રને સહજ રીતે ત્યજવામાં આવે છે તેમ મુનિ નશ્વર દેહ ત્યજીને સ્વર્ગારોહણ કરી ગયા. સિંહ પોતાના જ દુષ્કૃત્યના પરિણામે વળી નરકગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ મહાદુઃખ પામ્યો.

કર્મની ગતિની વિચિત્રતા જ વિચારવાનને મેડથી વિમુક્ત કરે છે. કર્મની વ્યવસ્થા જ એવી છે કે જીવ જેવા પરિણામ કરે તેવી તેની અવસ્થા થાય. શુભ-અશુભ કર્મના ચક્રાવે ચઢેલો ચતુર જીવ કર્મને ભોગવ્યા વગર છટકી શકતો નથી. અદ્યતન સાધનો, આહારવિહારમાં લુબ્ધ જીવોને ભલે આવું કંઈક વિચારવાની કુરસદ ન હોય પણ કર્મની શંખલા તેની કુરસદને દુઃખના કંદમાં ફેરવી નાંખે છે. ત્યાં તેને તેના પ્રિયજનો મિત્રો કે વૈદ્યો પણ બચાવી શકતા નથી. અરે ! આ જમાનામાં તો સામેય જોતા નથી. આજની વિપુલ સામગ્રીના ભોગવટામાં જનતા હિંસાના મૂળ ધર્મને જ મૂકી જઈ કઠોરતા પ્રત્યે જઈ રહી છે. જો રોગ, શોક, દુઃખ કે મૃત્યુ જેવું વિદાયનું દર્દ ન હોય તો જીવો કચારેય પણ નમ્ર બની શકત નહિ. ધર્મવિમુખ જીવોનું જીવન કેવું

કંગાળ થઈ ગયું છે ! માનવી આકૃતિએ માનવ હોવા છતાં પ્રકૃતિએ પશુવૃત્તિથી પામરતા પામતો જાય છે, અને પાછો પશુપ્રકૃતિમાં જીવનને ફેરવી નાખે છે. એક જ વંશમાં જન્મેલા માતાપિતાના સમાન વારસો અને શિક્ષણ પામેલા મરુભૂતિ અને કમઠના જીવનરાહો કેવા ફાટાઈ ગયા ? એક જીવનની શુદ્ધિની ચરમસીમાનાં શિખરો ચઢતો ગયો, બીજો ઊંડી ખીણમાં ગબડતો ગયો. એમ નવ લવ અને દીર્ઘકાળ નીકળી ગયો.

અંતમાં તેનું જે પરિણામ આવ્યું તે પાર્શ્વનાથના અંતિમ જન્મ દ્વારા આપણી સમજમાં આવે છે. પામરમાંથી પરમ બનતા કેવો દીર્ઘકાળ નીકળી જાય છે. પણ જે એક વાર સાચી દિશા પકડાઈ જાય તો પરમતત્ત્વ એ આત્માનું જ સ્વરૂપ હોવાથી ક્રમે ક્રમે પ્રગટ થઈ જાય છે. મરુભૂતિ અને કમઠની કથા ન્યાંથી શરૂ થાય છે તે પહેલાં પણ એ જીવો એ અનાદિકાળ સુધી સૃષ્ટિનું ભ્રમણ કર્યું હતું. જીવ ન્યારે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે ત્યારે તેના વિકાસની કથાનો પ્રારંભ થાય છે તે પ્રમાણે લગવાન પાર્શ્વનાથની કથા આ નવ લવ દ્વારા જાણવા મળે છે. અને સાથે સાથે કમઠની અવદશાનો પણ ખ્યાલ આવે છે. છતાં લોહું પારસને સ્પર્શીને જેમ સ્વયં પારસ-સુવર્ણમય બને છે તેમ કમઠ લગવાનનો સ્પર્શ પામીને પરમતત્ત્વને પામવા જેટલી ભૂમિકાએ પહોંચી શક્યો. લગવાનની એ કરુણા દ્વારા જગતમાં જીવો સુખ અને આનંદનો માર્ગ ગ્રહણ કરી શકે છે. નમન હોં લગવાન પાર્શ્વનાથને !



લગવાન પાર્શ્વનાથની કેટલીક વિશેષતાઓ

જૈનધર્મની પરંપરામાં દરેક ચોવીશીમાં ચોવીશ તીર્થંકરો હોય છે. વર્તમાન ચોવીશીના ત્રેવીશમા લગવાનશ્રી પાર્શ્વનાથનો અતિશય મહિમા પ્રગટ થયો છે. લગભગ ૨૭૦૦ વર્ષ પહેલાં જન્મ પામેલા શ્રીપાર્શ્વનાથના જન્મદિવસે આજ પર્યંત પોષ દશમના નામે માગશર વદ ૧૦ ના દિવસોમાં સાધકો અકૃમતપની આરાધના કરે છે. સવિશેષ તો ગુજરાતમાં આવેલા મહાન તીર્થ શ્રીશંખેશ્વરપાર્શ્વને! મહિમા ઘણું અદ્ભુતપણે વિસ્તરતો જાય છે. આ તીર્થની યાત્રામાં ચમત્કારિક ઘટનાઓ ઘટી છે. શાસનદેવોના સહાયના અનુભવો અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે. આ પ્રતિમા ઘણી પ્રાચીન છે અને નદીની વેળુમાંથી બનેલી છે. તેના ઉપર મોતીનો લેપ કરી રક્ષવામાં આવી છે.

આ તીર્થમાં ભક્તિની આરાધનાનું પ્રમાણ વિશેષપણે જણાય છે. દિવાળી જેવા પર્વમાં હજારો માનવો શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનાં દર્શન-પૂજા માટે ઊમટે છે. જપનું અનુષ્ઠાન કરે છે. લૌકિક ચમત્કારો અનુભવે છે. જાણે છે અને માણે છે. આ ઉપરાંત ભારતભરમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુનાં સેંકડો તીર્થો છે. કથાચિત વધુમાં વધુ પ્રતિમાનું સ્થાપન પણ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હશે તેમકહી શકાય. પાર્શ્વનાથ લગવાનના ૧૦૮ નામ પ્રસિદ્ધિ પામ્યાં છે, તે એક પ્રકારનું પુણ્યબળ છે, કારણ કે ચોવીસ તીર્થંકરની વીતરાગતા અને સર્વજ્ઞતા તો સમાન જ છે.

વીતરાગ પ્રભુનો માર્ગ તો લોકોત્તર રહ્યો છે. સર્વ વીતરાગ ભગવંતોએ એ જ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો છે. કોઈ વિરલા જીવો તેવા લોકોત્તર માર્ગને અનુસરી સાચું દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે અને લક્ષિત દ્વારા નિર્મળ થઈ વીતરાગતાને ત્યજીને કર્મબંધનથી મુક્ત થવાની દિશામાં પગલાં ભરે છે, અને શાશ્વત સુખના સ્વામી થાય છે.

ધરણેન્દ્ર-પદ્માવતીનો પ્રભાવ

સર્વજ્ઞ તીર્થંકર પરમાત્મા વીતરાગ હોય છે. તેઓ જગતમાં કોઈ પણ પ્રકારનાં સુખ કે દુઃખને આપનારા નથી કે લેનારા નથી. પરંતુ તેમનો પરમ પવિત્ર અરિહંત કે સિદ્ધ્યાવસ્થાનું પ્રેરક બળ એવું છે કે તેમના નામનું સ્મરણ કરવાથી જીવમાત્ર સ્વયં શુભ ભાવનાને ઝડપી કરે છે. તેથી સુખ પામે છે અને વળી જીવનને જેમ જેમ પવિત્ર બનાવે છે તેમ તેમ સ્વયં પોતે જ તે પરમ પદને પામવાનો અધિકારી બને છે. છતાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનના વિશેષ મહિમાનું એક કારણ એ છે કે તેમનું પુણ્યબળ ઘણું પ્રબળ હતું. તેથી સૌ તીર્થંકર કરતાં તેમની પૂજના પ્રકારો કે તીર્થો વિશેષ જોવા મળે છે.

આપણે ભગવાનની જીવનકથામાં જોયું કે સર્પયુગલ ભગવાનનો બોધ ઝડપી કરી સદ્ગતિ પામે છે તે ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયાં. તેઓ ભગવાન પ્રત્યેની અનન્ય ભક્તિને કારણે ભગવાનના ભક્તને સહાય કરતાં, અને ભગવાનની ભક્તિ પણ કરતાં. પરમાત્મા તો નિસ્પૃહ હતા

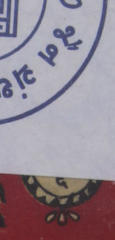
પણુ ભક્ત ભક્તિ કર્યા વગર રહી શકતો નથી. ધરણેન્દ્ર-પદ્માવતી ભક્તોની સહાય કરવાની ભાવનાવાળાં હોઈ તેઓ ચમત્કારિક દેવદેવી તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યાં અને લોકો લૌકિક ભાવે તેમની પૂજા કરવા લાગ્યા. વળી કોઈ સમયે શાસન પર આપત્તિ આવે ત્યારે આચાર્યો પણ તેમની સહાય વડે સંકટનિવારણ કરવાના પ્રસંગો જાણવા મળે છે. સવિશેષ તે અન્ય તીર્થંકરોના આવાં દેવદેવી જે યક્ષ-યક્ષિણી ગણાતાં તેમનો આયુષ્યકાળ પૂરો થયો હોય છે જ્યારે આ દેવદેવીનું આજે પણ દેવલોકમાં અસ્તિત્વ છે. તેથી પણ તેમનો સવિશેષ પ્રભાવ છે. એટલે જ્યાં જ્યાં પાર્શ્વનાથનું મંદિર હોય ત્યાં પદ્માવતીદેવીનું સ્થાન અવશ્ય હોય છે અને તે પુજાય છે.



શુદ્ધિપત્રક

પાનું	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૦	૧૮	ઇંદ્રએ	ઇંદ્રે
૧૩	૧૨	પછાડી	ખપાવી
૧૪	૧૭	શરણુ	શ્રવણુ
૧૬	૧૦	ખનારસ	વારાણુસી
૧૯	૧૮	શ્રિયેસ્તુવઃ	શ્રિયેસ્તુ વઃ
૨૦	૨૦	સ્પર્શીને	અસ્પર્શીને
૨૪	૧૩	જીતીને	જીવોને
૨૬	૫	આઘક	અધિક
૨૮	૧૨	ના જીવે	નો જીવ
૩૬	૪	નરકગતિ	દેવગતિ
૩૭	૩	નહિ	મોહ
૪૨	૮	થઈને	જોઈને
૪૩	૯	વાય	વાધ
૪૭	૫	ત્યજીને	ભજીને

શ્રેણી :
પુસ્તક :



શ્રી જયભિખુ
સાહિત્ય ટ્રસ્ટ
પ્રકાશન

